

armilka

23

chráněná krajinná oblast

SLAVKOVSKÝ LES

ARNIKA

INFORMAČNÍ A METODICKÝ LIST · CHKO

č. 23 [43] 1989

ZPRÁVY SPRÁVY	79	kolektiv
SYSEL OBECNÍ-KRITICKY OHROŽENÝ DRUH	80	Jen Hervánek Červená kniha
DOBROVOLNÝ AKTIV	81	kolektiv
ZÁCHRANNÁ AKCE V KOSTELNÍ BRÍZE	82	Josef Brtek Rudolf Tyller
NÁVŠTĚVOU U KOLEGŮ- CHKO JIZERSKÉ HORY	86	František Povolný
POZVÁNKA DO MUZEA TROCHU JINAK	89	Stanislav Burachovič
JAN FRANTIŠEK LŮW Z ERLSFELDU, RODÁK Z PLANĚ	90	Vladimír Křížek
NEJSTARŠÍ ČESKÉ ZPRÁVY O DNEŠNÍCH MARIÁNSKOLÁZEŇSKÝCH VODÁCH A ZMÍNKY O KARLOVÝCH VARECH	92	Vladimír Křížek
HISTORIA MAGISTRA VITAE ? HISTORIE UČITELKOU ŽIVOTA ?	94	St.Burachovič Stanislav Kožený
RAŠELINIŠTĚ	95	Jan Jeník Karel Spitzer
NEZNÁMÁ MARIÁNSKÁ SVÁTOSTKA Z KRÁSKA	100	St.Burachovič Stanislav Wieser
185 LET FINDLATEROVA OBELISKU	101	Stanislav Burachovič
ZNOVUZROZENÍ ZUBRA	102	Ladislav Plachý
VÝSTAVA PORCELÁN LOKETSKA	105	kolektiv
ETOLOGIE ŽIVOČICHŮ SYSTEM PEČOVATELSKÝ	106	Jaroslav Boček
CO SE SKRÝVÁ POD KRUDUMEM?	108	Petr Hereit Jiří Klisák Richard Král
JESTĚ K JAKOBU STERNECKOVI	110	Miroslav Hour

ARNIKA - informační
a metodický list, jako
nepravidelník vydává
Správa CHKO Slavkovský
les (KSSPPOP Plzeň) pro
aktiv dobrovolných spo-
lupracovníků CHKO SL.

Neprodejná tiskovina
určená pouze pro vnitřní
potřebu. Tisk povolen
OK ONV Cheb (T-18-75-PE).

Uzávěrka tohoto čísla
(23-1989) 1. června 1989.

ZA PUVODNOST A OBSAHOVOU
SPRÁVNOST PŘÍSPĚVKU RUČÍ
AUTORI.

Řídí redakční rada ve
složení:
RNDr. Jaroslav Boček
PhDr. Stanislav Burachovič
Ing. Josef Královec, CSc
Ellen Volavková, prom. psych.

Odpovědný vedoucí a gra-
fická úprava: Jan Harvánek

Barevná fotografie na přední
straně obálky:

ZIMOSTRÁZEK ALPINSKÝ v CHN
KŘÍŽKY

Foto: Stanislav Wieser

Barevná fotografie na zad-
ní straně:

LOVECKÝ ZÁMEČEK - KLADSKÁ

Foto: Jan Harvánek

Adresa redakce:

SPRÁVA CHRÁNĚNÉ KRAJINNÉ OBLASTI
SLAVKOVSKÝ LES

U SOKOLOVA 119/15
353 01 MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

Tisk: SLUŽBY KARLOVY VARY
Tisk barevné obálky: TISKÁRNA SNP MARTIN

ZPRÁVY SPRÁVY

■ První terénní školení zavedlo strážce a čekatelské na hadce Slavkovského lesa. Trasa vedla postupně po přírodovědných a krajinářských hodnotách CHN Křížky a SPR Pluhův Bor, Planý vrch a Vlček. Tématický výklad pracovníků Správy ing. Jana Schlossara a Jindřicha Horáčka byl především zaměřen na problematiku strážních a průvodcovských služeb. Vzdávající návštěvnícký tlak v této části CHKO za sebou zanechává viditelné devastace. Citlivé a účelné zvládnutí celé problematiky klade na strážce vysoké nároky, které vyžadují systematickou odbornou přípravu.

■ Druhé terénní školení bylo zaměřeno na mariánskolázeňské parky. O jejich krajinářských, dendrologických a bioklimatologicko-terapeutických hodnotách nám podali vyčerpávající informace ing. Richard Švandrlík a ing. Jan Schlossar. Prošli jsme část od Rudolfova pramene v Úšovicích až k Čedoku. Krásné zážitky z prohlídky parků a poutavého výkladu umocnil závěr dne - slavnostní ohň k 15. výročí vzniku CHKO Slavkovský les. Všechny

pracovníky Správy příjemně překvapil zájem a nebývalý vysoký počet účastníků všech věkových kategorií. 16. září 1989 budeme v prohlídce lázeňských parků pokračovat. Podrobnosti v zářijových informacích.

■ ZO ČSOP při CHKOSL - Horní Slavkov. V sobotu 20. května proběhla na Třídímské porada hornoslavkovského strážního obvodu. Stěžejním motivem pracovní schůzky bylo rozdělení úkolů v hlavní návštěvní sezóně. Kromě zajištění dohledu v úseku SPR Dominova skalka a Pluhův Bor je to i práce na údržbě a instalaci terénního zařízení. Nelze opomenout podíl na plnění odborných úkolů, především ochrannářského mapování v okrese Sokolov.

■ I. ZO ČSOP v Mariánských Lázních instalovala před začátkem návštěvní sezóny počítadla návštěvníků v NS Kladská, Smrdech a Křížky. Zároveň zrenovovala terénní značení v CHN Křížky. II. ZO ČSOP pracuje intenzivně každou sobotu od 1. dubna na budování zázemí pro stálé tábořiště Mladých ochránců přírody. III. ZO ČSOP uspořádala pro své členy exkurzi po CHKO Třeboňsko.

■ První červnový víkend probíhala tradiční trampská brigáda na pomoc Slavkovskému lesu. Díky neutuchající iniciativě Marie a Tondy Gregorových se po jedenácté sešli přátelé přírody, aby upravili turistické cesty, obnovili terénní zařízení MCHÚ a přispěli k rekonstrukci minerálních pramenů. Správa CHKO všem účastníkům srdečně děkuje za vydatnou pomoc, která představuje více jak 600 odpracovaných brigádnických hodin.

Správa CHKO SL připravila k 15. výročí vzniku fotografickou výstavu pod názvem CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST OCIMA FOTOGRAFŮ. Na deseti panelech představuje široké mariánskolázeňské veřejnosti práce svých tří spolupracovníků - fotografů Stanislava Wiesera, Svatopluka Šedivého a Miloše Růžičky. Výstava je instalovaná v před-sálí kina Luna v Mar. Lázních.

foto: Šedivý

sysel obecný

KRITICKY OHROŽENÝ DRUH SLAVKOVSKÉHO LESA

Jediná kolonie sysle obecného (*Citellus citellus*) ve Slavkovském lese se nachází na Vítkově hoře v kerloverské části CHKO. Bohužel, výskyt je uprostřed stejnojmenného kempu, mezi jeho chatkami. Tato skutečnost pouze potvrzuje, že je i u nás správně zařazen mezi kriticky ohrožený druh. Vzhledem k jeho nešťastnému výskytu v této lokalitě nám v jeho aktivní ochraně zbývá pouze forma kvalitní výchovné interpretace našich ochrannářských snah mezi personálem a návštěvníky kempu. Pro naše spolupracovníky uvádíme podrobnější informace, které jsou převzaty z ČERVENÉ KNIHY OHROŽENÝCH A VZÁCNÝCH DRUHŮ ROSTLIN A ŽIVOČICHŮ ČSSR, díl 2, Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1989.

STATUS. Kriticky ohrožený druh. Sysel obecný je velmi specializovaný stepní savc. Dříve to byl hojný škůdce polních plodin; nyní je vzácný, se zřetelným a trvalým poklesem populační hustoty. Na mnoha místech již zcela vymizel. Dnes je to vzácný reliktní druh v celé střední Evropě. V Bernské konvenci je zařazen do seznamu přísně chráněných druhů. V Červeném seznamu Rakouska a v Červené knize PLR je za-

řazen jako druh ohrožený vyhubením.

ROZŠÍŘENÍ A POČETNOST. Roztržštěný a ostrůvkovitý areál probíhá od Čech přes střední a jihovýchodní Evropu po Východní část Balkánského poloostrova. Sysel žije izolovaně v Malé Asii a v Zakavkazí. V NDR byla známa pouze jediná kolonie západně od Krušných hor, ta však zanikla v roce 1961. Dříve známé lokality výskytu v PLR dnes již zřejmě nejsou osídleny.

V ČSSR byl sysel asi před 20 lety rozšířen (někdy ostrůvkovitě) po celém území v nížinách a pahorkatinách, a to v bezlesých oblastech. Obýval kulturní step, obvykle do výšek 500 až 700 m.n.m., na Slovensku byl zjištěn na horských pastvinách až ve výši 1250 až 1350 m.n.m. V poslední době početnost tohoto druhu kriticky poklesla. V mnoha oblastech druh zcela vymizel a jeho nynější rozšíření u nás přesněji neznáme. Jeho výskyt v kulturní stepi je ostrůvkovitý a roztržštěný. Počet zvířat v izolovaných populacích poklesl na kritické minimum, takže tyto populace postupně vymírají. Lze předpokládat, že se sysel udržel jen na optimálních místech v nížinách a v teplých oblastech střed-

ních Čech, jižní Moravy a jižního a východního Slovenska.

STANOVIŠTĚ. Sysel se zdržuje s oblibou na teplých výslunných místech, stepních stráních, úhorech, mezích, na okrajích polí, na pastvinách, často na náspech silnic a železnic, ale také v porostech víceletých píce. Je to stepní živočich, který se vyhýbá i roztroušeným malým lesním porostům v krajině.

BIOLOGIE. Zvíře žije v koloniích, aktivní je pouze přes den. Vyhrabává si nory s jednoduchou chodbou, s jedním kolmým a jedním šikmým vstupem a s jednou hnízdní komorou (někdy i s komorou na ukládání trusu). V okolí hrabe i nory úkrytové. Chodby jsou obvykle v hloubce do 80 cm, jejich délka je 2 až 6 metrů. Potrava je převážně rostlinná; jsou to zelené části rostlin, semena trav (s oblibou zrní obilovin), z nepatrné části také hmyz a jiní drobní živočichové. Zimu sysel přespává v ucpaných norách. Do zimního spánku upadá koncem července a v srpnu, mladá zvířata asi o měsíc později. Zásoby na zimu nezakládá, tráví pouze z podkožního tuku. Probouzí se v březnu až dubnu, od dubna do května probíhá rozmnožování. Samice je březí 25 až 28 dní, má nejčastěji 3 až 8 mláďat, a to pouze jednou za sezonu. Hmotnost mláďat při narození je kolem 4,5 g. Oči se jim otevírají za 4 týdny, kojena jsou 4 až 5 týdnů, osamostatňují se za 7 až 8 týdnů (při hmotnosti asi 110 g) a pohlavně dospívají až v příštím roce. Dožívají se stáří 8 až 10 let. Orientují se zrakem, často panáčkují a v nebezpečí vydávají ostrý hvizd. Početnost za normálních stavů kolísá v 7 až 9letých intervalech. K cyklickému kolísání při současně minimální početnosti nedochází. Izolované populace se buď udržují na nízkém stavu podle únosnosti stanoviště, nebo jejich početnost pozvolna klesá přirozenou úmrtností a migrací jedinců. Pravděpodobnost styku s jinou kolonií je zde mizivá.

HODNOTA DRUHU. Dříve hojný škůdce polních plodin se během krátké doby změnil ve vzácného živočicha, který má vědeckou, kulturní i výchovnou hodnotu. Je charakteristický zástupce u nás stále vzácnější stepní zvěře.

OCHRANA. Možný a účinný způsob ochrany je urychlený výběr vhodných míst s koloniemi syslů a vyhlášení těchto lokalit jako chráněných nalezišť. Týká se to především nezemědělské půdy stepního charakteru, stepních svahů v teplých oblastech, nevyužívaných úhorů a pravděpodobně i jiných travních ekosystémů. Pokud by hrozil úplný zánik tohoto druhu v ČSSR, musel by se zajistit umělý chov v zajetí a reintro-

dukce na vhodná chráněná stanoviště. Sysel dosud není zařazen do seznamu chráněných druhů. Je navržen k ochraně v ČSR. V NÁVRHU ČESKÉHO SAZEBNÍKU JE UVEDENA NÁHRADA ŠKODY, ZPŮSOBNÁ ZABITÍM ZVÍŘETE, VE VÍŠI 5000 Kčs.

DOBROVOLNÝ AKTIV

■ Dobrovolný strážce Milan Vojtěch postavil na podzim 1988 náhradní hnízdiště pro čápa bílého. Sloup s hnízdní podložkou je náhradou za původní hnízdo na komíně výtopny zahradnictví v Mariánských Lázních. V jarních měsících se čápi vrátili na původní místo, náhradní hnízdiště je pravidelně sledováno.

■ Výjezdní flóristický seminář Československé botanické společnosti se uskutečnil 8.-9. června 1989 v Bečově nad Teplou. Účastníci, někteří i z řad našeho dobrovolného aktivu, houževnatě dva dny pracovali v terénu. Výsledkem je cenný dokumentační materiál, obohacující ochranná školení o nové fytoecologické údaje v údolí řeky Teplé.

■ Jarní výchovný a školící cyklus byl zahájen schůzkou dobrovolných spolupracovníků na tenisových kurtech v Mariánských Lázních. Po zimním spánku (Pozor! Pouze obrazně řečeno - jediný prostor, kde má možnost se dobrovolný aktiv scházet, byl v rekonstrukci), byl připraven náročný program. Rozvrhli jsme práci aktivu v hlavní návštěvní sezoně, vysvětlili mechanismus jímání minerálních pramenů, rozdělili úseky vodních toků v oblasti pro letní sledování vydry říční. Úspěšným vyvrcholením schůzky byla přednáška Sváti Šedivého a Milana Vojtěcha. Seznámili nás s výsledky dvouletého pozorování hnízdišť čápa černého ve Slavkovském lese a promítli řadu unikátních dispozitivů.

■ Otevírání minerálních pramenů je název každoroční akce, kterou dobrovolní spolupracovníci přispívají k obnově zaniklých a chátrajících vývěrů kyselých. V květnu pokračovaly práce na úpravách Perly Čech v Prameněch. Byl vyčištěn již dříve našimi strážci rekonstruovaný Jezevčí a Liščí pramen u Lázní Kynžvartu.

ZÁCHRANNÁ AKCE V KOSTELNÍ BŘÍZE

text: JOSEF BRTEK
foto: JOSEF BRTEK
ing. RUDOLF TYLLER

Na nevyhovující stav barokního zámku v Kostelní Bříze u Sokolova bylo už nejednou poukazováno, mimo jiné i v Arnice č. 10 z roku 1985. Od doby, kdy v Arnici vyšel článek J. Ůlovce o památkách obce, se stav zámku opět povážlivě zhoršil a jestliže byl již dříve oprávněně považován za kritický, pak poté, kdy se v roce 1985 nebo 1986 probořila polovina původní mansardové střechy, se stal stav zámku katastrofálním. Vyhledky na uvedení objektu do původního stavu jsou nepatrné a zdá se, že zámek ve vší tichosti potká stejný osud jiného stavebního klenotu Sokolovska - k nepoznání zrušeného zámku Hřeben u Oloví.

Příčin, které zámek v Kostelní Bříze do dnešního bezútěšného stavu přivedly, je celá řada a není úkolem tohoto článku je rozebírat. Nelze jedno-

dušeně přičítat vinu pouze státní památkové péči, která v našem kraji dočes nedisponuje takovým zázemím, jaké stav mnoha památek již dávno vyžaduje, ani nelze kritizovat pouze uživatele - Státní statky, nyní Agrokobinát Sokolov - který kdysi dostal do užívání budovy místního zámku a kostela, aniž by mu byly vytvořeny vždy dostatečné podmínky, aby o svěřené objekty mohl pečovat podle požadavků tehdy platného památkového zákona. Najít pravdu v tomto případě není jednoduché a zamyšlení nad pohnutými osudy zámku po roce 1946, kdy jej opustili poslední, tehdy již vyvlastnění šlechtičtí majitelé, bratři Viktor a Gottlieb, baroni von Brand - Kopal, by vyžadovalo samostatnou studii. Dnes lze jen litovat, že za více než 40 let poválečného budování Sokolovska nebylo nalezeno takové řešení, které by zámku zajistilo vhodné a důstojné využití s perspektivou jeho zachování i pro generace našich potomků.

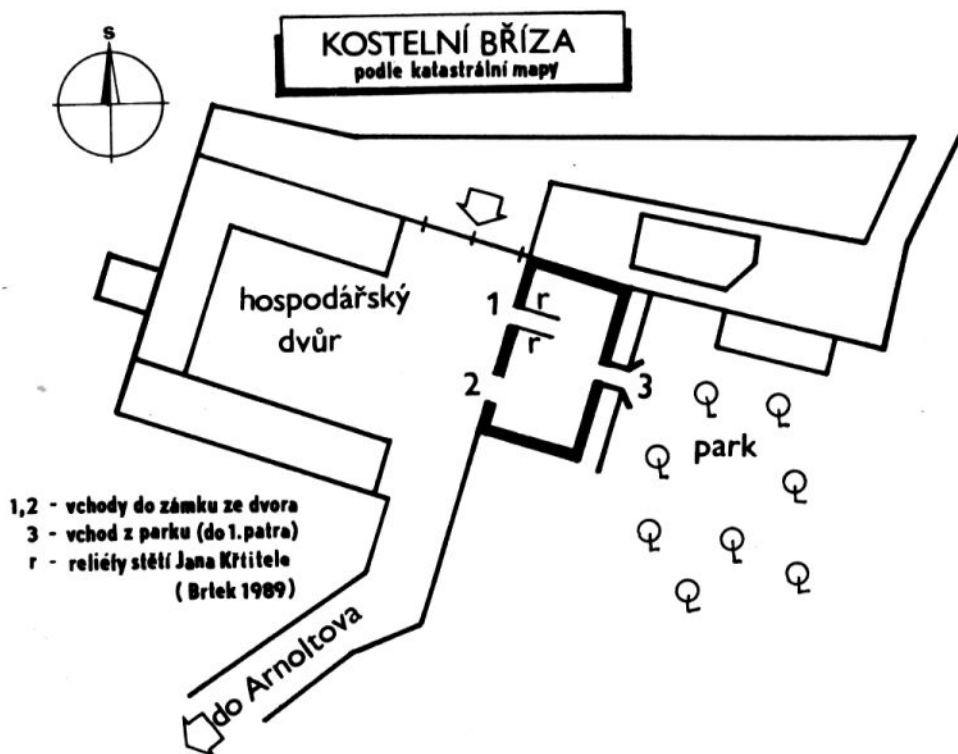
SNÍMEK NAHOŘE: Stav zámku v roce 1986 - pohled od západu.

V květnu 1988 se stal zámek středem pozornosti památkové sekce Klubu přátel Okresního muzea v Sokolově, který je aktivem dobrovolných spolupracovníků této vlastivědné instituce. Jeden z aktivních členů památkové sekce, ing. Rudolf Tyller tehdy upozornil na vysazení jednoho ze dvou litinových reliéfů nacházejících se v zámku, k němuž došlo zřejmě zásahem neznámého člověka, neboť zámek je volně přístupný.

O jaké reliéfy se jednalo? Kronika obce Kostelní Bříza z let 1973 až 1976, uložená od roku 1976 v MěstNV v Březové u Sokolova, nám o zámeckých

slíbil splnit jakékoli přání. Na radu své matky Salome požádala o hlavu uvězněného proroka Jana Křtitele a dostala ji - král dodržel slovo. Jan, kterého moderní biblistika podobně jako Ježíše považuje za pravděpodobně historicky existujícího člena židovské sekty esejců, byl neprodleně štat.

Neznámý umělec nám v reliéfech zobrazil událost ve chvíli, kdy Salome v očervu renesanční šlechtičny s vysokým stojatým límcem během hostiny přináší na podnose utatou hlavu, aby ji ukázala králi. Ten sedí v čele stolu pod baldachýnem,

reliéfech říká: "U vchoďu ze dvora jsou dvě litinové plastiky - stěti sv. Jana Křtitele. Snad jde o výrobky starých rotavských železáren ze 17. až 18. století."

Reliéfy jsou dvě téměř čtvercové litinové desky o rozměrech asi 130 x 102 cm, asi 2 cm tlusté, jež byly odlity podle jedné formy. Nacházely se v přízemí zámku, kde byly původně zazděny proti sobě v chodbě u severního vchoďu do zámku ze dvora. Figurální výjev na nich plasticky zachycuje biblický příběh o krásné Salome, která svým svým tancem uchvátila krále Herodesa natolik, že jí

s turbanem na hlavě. Levou ruku má v dramatickém gestu napřaženou vstříc tanečnici, předvádějící svou hrůznou odměnu. Za ní v pozadí stojí rozkročený kat s taseným mečem v levici. Na hlavě má široký "švédský" klobouk s ohnutou krepkou, kolem krku skládaný španělský límec, doplňující mužský oděv ze 16. či 17. století. V napřažené pravici kat drží za vlasy utatou hlavu Jana Křtitele, která je tak ve výjevu zobrazena dvakrát, podobně jako Salome, která napodruhé stojí v pozadí při kato- vi s podnosem v ruce. Kat do něj Janovu hlavu pokládá. Výjev doplňují další dvě postavy, sedící za prostře-

STĚHOVÁNÍ JEDNOHO Z RELIÉFŮ
PO SCHODECH PŘED VCHODEM
ZÁMKU.

ným stolem: postarší muž s bradkou, přepásaný šerpou, se levou rukou opírá o stůl a s pravicí na prsou hledí na Salome, přinášející hlavu ukázat králi; a žena, jež sedí vedle rozrušeného krále a s levicí opřenou o stůl ho sleduje. Nad celým výjevem se vznáší okřídlená hlava andělka - oblíbený renesanční a barokní motiv, s nímž se nejednou setkáváme i na památkách Sokolovska. Po stranách zdobí scénu tvarované polosloupky a pod výjevem je páska s latinkou psaným, reliéfně vystupujícím německým textem: DIE ENTHAUPTVNG IOHANNES MATTH 14.

Když jsem před lety viděl reliéfy v přítmi zámecké chodby poprvé, zprvu jsem se domníval, že ve tmě těžko zřetelný obraz a text se vztahuje ke sv. Janu z Mathy (vykupovači křesťanských otroků), ale nápis, jak konečně potvrzuje i sama scéna hlásá, že výjev skutečně znázorňuje stětí sv. Jana Křtitele. Pod německým textem, oddělena od něj přerušovaným pruhem čtvercových a obdélných "psaníček", následuje plocha pokrytá ornamentálními rozvilinami. Heraldika pro takovéto vyplnění

prázdné plochy užívá termín "damaskování".

Citovaná kronika Kostelní Břízy kladě možný vznik reliéfů do 17. či 18. století. Osobně se domnívám, nejde-li o historizující práci z mladší doby (19. století?), precizně imitující starý styl nebo vycházející ze staré předlohy, pak zcela určitě podle kostýmů postav a celého provedení výjevu by mohlo jít o práci ze 17. či snad dokonce ze 16. století. Domnívám se také, že není vyloučena ani možnost, že tyto reliéfy vznikly ve stejnou dobu a možná i ve stejné dílně jako další litinový reliéf, který se v zámku nachází nad vchodem z parku do 1. poschodí a který zobrazuje neznámý šlechtický erb. Podle odborné literatury má být reliéf datován rokem 1679, avšak pro jeho silnou zkorodovanost se mi nepodařilo ani rozeznat letopočet, ani poznat víc, než že se jedná o štít s pravděpodobně kolčí přílbou a bohatě rozevlátými příkrývadly. Bylo by velmi zajímavé znát na stáří reliéfů s Janem Křtitelem názor některého z našich odborníků - historiků umění.

DOPRAVOVÁNÍ DRUHÉHO RELIÉFU
K PŘÍSTAVENÉMU AUTOMOBILU.
VLEVO V POPŘEDÍ PRVNÍ (VYPADLÝ) RELIÉF.

Foto vpravo: POSLEDNÍ PORADA
PŘED NALOŽENÍM RELIÉFU NA PŘÍ-
VĚS AUTOMOBILU.

Foto dole: DETAIL OBRAZOVÉ ČÁS-
TI RELIÉFU (STĚTÍ JANA KRŤITELE).

Vraťme se však k samotné záchraně obou památek. Na vypadnutí jednoho z reliéfů, vzniklé snad vypáčením (?), členové sekce ihned upozornili příslušný orgán státní památkové péče, jemuž byl tlumočen i návrh na záchranný převoz z volně přístupného zámku jinem. Uvažovalo se o státním hradu Lokti, sokolovském muzeu a o několika dalších, vesměs provizorních eventualitách. Domnívali jsme se, že vypadlý reliéf by mohl být odcizen a nenávratně zmi- zet v soukromém vlastnictví jako ozdo- ba interiéru některé z chat či chalup. V dnešní době zvýšeného sběratelského (i "sběratelského") zájmu o starožit- né předměty by byl reliéf jistě leckým vítán. Na Sokolovsku tscto došlo např. před časem k podivuhodnému převozu středověkého kamenného kříže na oploce- ný pozemek soukromníka chateře.

Protože okresní památkový orgán (odbor kultury ONV) neměl vlastní ka- pacitu pro převoz památky, ujala se transféru památková sekce KPOM, které svým přístupem vyšel vstříc ředitel Okresního muzea v Sokolově. Převoz byl uskutečněn s telefonickým souhla- sem odboru kultury ONV v Sokolově, přičemž bylo dohodnuto nechat vysekat ze zdi i druhý reliéf a rovněž jej odvézt. Při zajišťování této fáze záchranu reliéfů nám velmi ochotně

pomohl vedoucí hospodářství státních statků v Rudolci s. Muchka. Jemu a kolektivu jeho pracovníků patří náš srdečný dík. Poděkování zároveň patří všem, kdo se v době svého osobního volna na této prospěšné akci podíle- li. Za Okresní muzeum v Sokolově to byli jeho ředitel Oleg Kalaš a histo- rik Erich Kříž. Za památkovou sekci KPOM pak ing. Rudolf Tyller, Petr He- reit a autor článku.

V současné době jsou oba reliéfy uloženy v Okresním muzeu v Sokolově. Jejich převoz se po delším vyjedná- vání uskutečnil 10. června 1983 a obě zúčastněné složky (muzeum a památková sekce klubu jeho přátel) tím jen potvrdily, že nevyvíjejí pouze čin- nost pro vykazování oněch pomyslných čárek v kolonkách splněných akcí.

NÁVŠTĚVOU u kolegů...

CHKO Jizerské hory je nejsevernější horskou oblastí ČSSR při státní hranici s PLR, na jejímž území se nachází i menší severovýchodní část pohoří Vysoký Jizerský hřeben, který zasahuje na naše území pouze nejvyšší horou Smrk (1124 m n. m.). K jejímu zřízení došlo v roce 1967 výnosem ministerstva kultury ČSR č. j. 13853/67. Rozkládá se na ploše 350 km². Mimo vlastní pohoří zahrnuje i část podhůří a část horního Pojizeří u Pasek nad Jizerou, které přímo navazuje na hranici Krkonošského národního parku. Jedná se o rozlehlý typický krajinný celek, který je morfologicky vyhraněný a pestrý, s hlubokými lesy, rašeliníšti, horskými potoky, enklávami a okrajovými pásy luk i polí, s poměrně bohatou krajinnou zelení a s rozptýlenou typickou zástavbou, jejíž velká část je lidového charakteru. Bohaté lesní porosty umožnily v minulosti rozvoj sklářství; první sklářská huť se rozhořela v Jablonci-Mšeně před více než 400 lety a sklářská tradice přispěla o 200 let později ke zrození novodobého šperku — bižuterie, jejíž zdařilá výroba je pro území typická dodnes.

Pro své bohaté srážky je oblast významná z hlediska vodohospodářského pro sousední liberecko-jabloneckou aglomeraci i pro hlavní město Prahu. Proto byla v roce 1978 prohlášena za chráněnou oblast přirozené akumulace vod. Dobré sněhové podmínky umožňují rozvoj zimních sportů i letní turistický ruch.

Z geologického hlediska tvoří Jizerské hory jeden celek s Krkonošemi a představují významnou součást Českého masívu, jejímž pevným základem je mohutný krkonošsko-jizerský žulový pluton. Toto hlubinné vyvřelé těleso proniklo v mladších prvohorách do souboru prahorního krystalinika a na styku jej ještě zpevnilo. Vlivem variského vrásnění byl celý masív vyzvednut a nikdy nebyl zalit mořem, takže povrch dnešní oblasti byl od konce prvohor dodnes vystaven intenzivnímu zvětřávání a odnosu. Počátkem třetihor byl zarovnan v parovinu a v době saxonských tektonických pohybů vznikly rozsáhlé zlomy hlavně severozápadního a jihovýchodního směru. Tento výrazný zlomový svah se zachoval na severních svazích oblasti. Ve starších čtvrtohorách zde probíhalo intenzivní mrazové zvětřávání, jehož dokladem je výskyt vrcholových izolovaných skal (torů), skalních hradeb, mrazových srubů a balvanových sutí. Z petrografického hlediska lze zde rozlišit porfyrickou, biotitickou, značně hrubozrnnou žulu, hojně používanou jako stavební kámen.

Původní smíšené a listnaté lesní porosty byly vykáceny a použity jako palivo pro provoz skláren. Postupně byly nahrazeny uměle vysazenými smrkovými monokulturami. Původní smrčiny (tzv. klimaxové) se zachovaly jen jako poslední zbytky smrkových pralesů, a to např. v SPR Prales Jizera a SPR Černá hora. Dalšími přirozenými společenstvy jsou podmáčené smrčiny např. v SPR Černá jezírka, v SPR Rašeliniště Jizery, v SPR Rybí loučky. V podrostu smrčin nalezneme celou řadu rostlin, jako je např. podbělice alpská, sedmikvítek evropský, žebrovice různolistá.

Z původních rozsáhlých bučin zůstaly zachovány zbytky např. v SPR Tišina, v SPR Paličnick, v SPR Štolpichy, v SPR Poledník a v SPR Ptačí kupy. V podrostu nalezneme věsenku nachovou, šfavel kyselý, kokořík přeslenitý, starček Fuchsův, bukovinec osladičovitý, kapraď rakouskou a další.

Výjimečné postavení mezi chráněnými územími oblasti zaujímá SPR Bukovec, která zahrnuje jeden z nejvyšších čedičových vrchů střední Evropy, jenž vznikl v důsledku ojedinělého výlevu čedičové vyvřeliny v třetihorách. Jeho svahy jsou

Vranec jedlový, chráněný kapradorost

Čížek lesní, chráněný druh

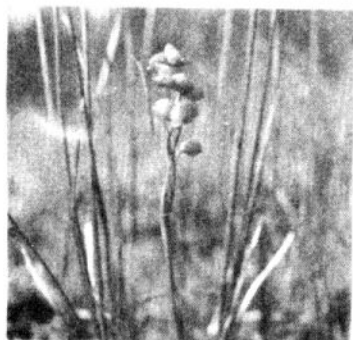
Ponísek na Bukovci, z SPR Rašeliniště Jizerky

Jestěrka živorodá, chráněný druh

Lidová architektura v oblasti

Blatnice bahenní, ohrožený druh

porostlé smíšenými bukovými porosty, kde se na výživném podkladu vyskytuje velmi bohatá květena s řadou vzácných a chráněných druhů, jako je např. hořec tolitovitý, lilie zlatohlávek, lýkovec jedovatý, jestřábník oranžový. Pro poučení návštěvníků byla zde zřízena naučná stezka spojující Bukovec s osadou Jizerka a SPR Rašeliniště Jizerky.

K typickým prvkům přírody oblasti náleží horská rašeliniště — vrchoviště, jež jsou druhově bohatší a v nichž nalezneme i řadu reliktních druhů, zejména některé ostřice. Z celkového počtu 70 rašelinišť bylo několik nejvýznamnějších zahrnuto do chráněných území. K nejkrásnějším patří SPR Rašeliniště Jizery při státní hranici s PLR, hojně navštěvovaná je SPR Rašeliniště Jizerky, severskou divočinu připomíná SPR Černá jezírka. V západní části oblasti je významným a rozlehlým rašeliništěm SPR Nová louka, kde živé rašeliniště přechází přes porosty koso-dřeviny v typické rašelinné smrčiny a louky s bohatě větvenými soliterními smrky. Odlišný charakter má rašeliniště v SPR Na Čihadle s řadou živých rašelinných tůní, ale bez porostů kleče. Mezi pozoruhodná chráněná území oblasti patří CHN Pod Dračí skálou s bohatým výskytem tisu červeného, kde byla vybudována naučná stezka, kterou provozuje pionýrský oddíl Mladí ochránci Jizerských hor.

Území oblasti je pozoruhodné i z hlediska zoologického a mysliveckého, neboť je nejrozsáhlejší českou jelení oblastí.

V posledních letech dolehl na smrkové lesy tlak civilizace ve formě kouřových exhalací ze spalování vysoce sirnatých paliv v okolních průmyslových aglomeracích. Vlivem jejich dlouhodobého působení na citlivé druhotné smrkové monokultury dochází k jejich postupnému odumírání, k čemuž přispěly i nepříznivé klimatické podmínky a po několika letech se opakující kalamitní žíry hmyzích škůdců, kteří napadají oslabené lesní porosty. Bylo proto nutné provádět letecké postřiky lesních porostů chemikáliemi a rozsáhlé těžební práce, aby se zachránilo alespoň dřevo pro další zpracování z nejvíce devastovaných porostů. Na zasažených plochách dochází ke zvýšené erozi půdy a značně ztížená je zejména obnova lesních porostů, které nemohou za současného stavu plnit zejména vodohospodářskou a půdoochrannou funkci, narušeno je rekreační a sportovní využití území a ohrožena je i existence některých chráněných území. Přes realizaci některých dílčích opatření zůstává stále prvořadou otázkou potřeba výrazného snížení množství toxických exhalací. Proto bylo řešení této závažné problematiky přeneseno na úroveň vlád ČR a ČSSR, které se jí pravidelně zabývají a přijaly již řadu nezbytných opatření k jejímu řešení.

SPR Jizera, žulová skalka se smrký odumírajícími vlivem emisí

POZVÁNKA DO MUZEA TROCHU JINAK ...

Jaro přináší lidem nejen jarní únavu, ale zároveň i zvýšenou potřebu tělesné a duševní aktivity. Ta se často projevuje nezkrotnou touhou po cestování a poznávání. Tuto touhu lze i bez devizového příslibu úspěšně ukojit putováním za přírodou a památkami Karlovarska. Kdo nemá čas a chuť se za nimi trmáčet v reálu, má možnost obojí pohodlně poznat návštěvou muzejní expozice v Karlových Varech. Nabízí svým hostům komplexní pohled na přírodu a dějiny karlovarského regionu. Zahrnuje tyto okruhy: geologie a nerostné bohatství, hydrogeologie, jímání Vřídla, flóra a fauna, dějiny Karlových Varů, lázeňství, karlovarská řemesla a výroby (cínářství, puškařství, porcelán a sklo), dějiny dělnického hnutí a KSČ, současný život okresu, ochrana památek a přírody. Atrakcí muzea jsou rozměrné modely Karlových Varů a Lokte. V muzeu lze zakoupit celou řadu cenných vlastivědných publikací, z nichž nejnovější nese lákavý název: Žalostné a příšerné noviny o neslýchaně truchlivé povodni v Karlových Varech roku 1582.

Kromě stálé expozice v Karlových Varech má Karlovarské muzeum specializované pobočky - Muzeum Karla Merxe v Karlových Varech, Muzeum husitského

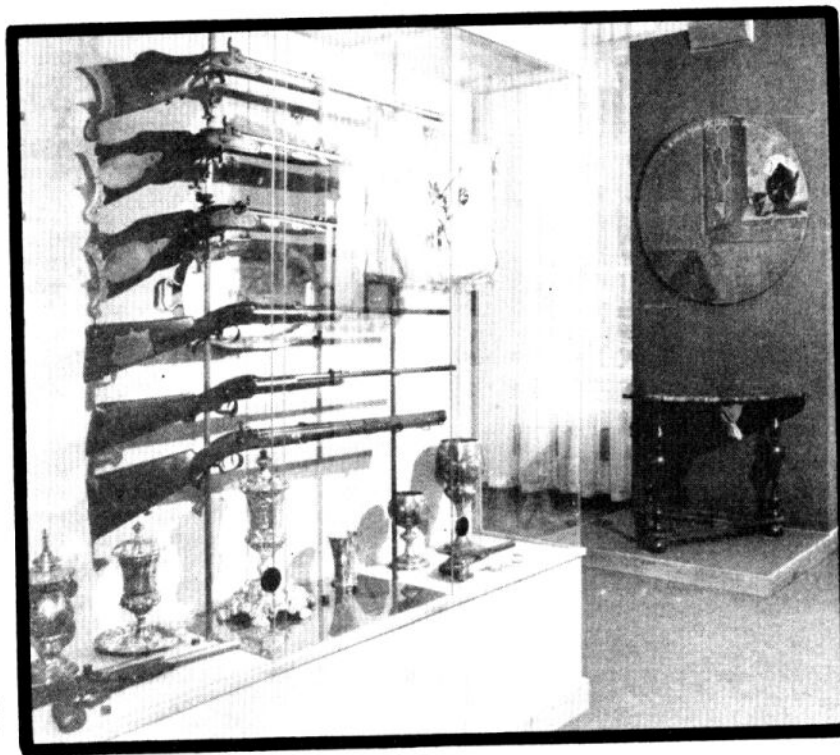
hnutí v Nejdku a Muzeum těžby cínu v Horní Blatné. Všechny expozice mají průvodcovskou službu a jsou otevřené od středy do neděle v rozmezí 9 - 12 a 14 - 17 hodin. Muzea v Nejdku a ve Žluticích mají sezónní provoz od 1. dubna do 31. října.

Je velmi pravděpodobné, že mnohý mladý (a nejen mladý) člověk, který bude přírodou, památkami a historií Karlovarska poprvé letmo "zasežen" prostřednictvím expozic Karlovarského muzea, zatouží blíže poznat půvab karlovarské krajiny a vypátrat jejího genia loci "na vlastní kůži". Pak podlehně jejímu kouzlu, bude ji putovat (což obnáší i trmáčení) a stane se asi navždy jejím ctitelem. A obhájcem proti všemu, co ji poškozují. Jeho "proměna" bude úspěchem a praktickým naplněním jednoho z nenápadných leč klíčových postulátů muzejní práce. Název: Výchova k uvědomělému a činorodému vlastenectví. Láska k domovu, regionalismus, vlastenectví - to jsou trvalé a v současnosti renesanci doznávající hodnoty, na nichž stojí aktivní vztah jednotlivce ke společnosti.

PhDr. Stanislav Burachovič
Karlovarské muzeum

Z EXPOZICE KARLOVARSKÉHO MUZEA V
KARLOVÝCH VARECH.

Foto: Jiří Vávra

domnělého jazyka Sv. Jana Nepomuckého v souvislosti s jeho kanonizačním řízením. Löwova expertiza se v tomto ohledu neukázala být správná, neboť teprve histologické vyšetření relikvie ukázalo až v posledních letech, že se zde jednalo o zbytky mozkové tkáně a ne o jazyk (dr. F. Vlček z Národního muzea).

Není na místě zde podrobněji rozebírat Löwovo literární dílo, ale omezíme se jen na několik údajů v souvislosti k našim lázním. Podle Dr. M. Urbana působil Löw i jednu sezónu v Karlových Varech jako lázeňský lékař. Löw je mimo jiné také autorem balneologického spisu o Hlubocké lázni, pozdějších Libnišských koupelích v jižních Čechách. Spis vyšel původně německy v Praze r. 1721 "Beschreibung von dem neu erfundenen Frauenberger Bad, von Alters in böhmischer Sprache insgesamt genannt Smradlawas Wode..." a pravděpodobně ještě v téže roce (spis není datován) i česky: "Hydriatria Nova, to jest krátké vysvětlení o nově nalezené Hlubocké lázni, od starodávna Smradlavá Voda nezvané..." (Praha, u Sv. Klymenta).

Nás může zajímat skutečnost, že Löw zde přirovnával smradlavou vodu Hlubockého pramene - alespoň literárně - k páchnoucí vodě "Stenkeru", smradlavé vodě popisované Bohuslavem Balbínem. Jedná se zde o popis páchnoucích kyselek na území tepelského kláštera, tedy dnešních mariánskolázeňských vývěrů (Miscelanea, Caput XXVI., 1679). A co je nejpozoruhodnější - Balbínova stať o těchto vodách byla v Löwově českém vydání knihy z roku 1721 přeložena do češtiny, což znamená asi vůbec bohemikální prioritu ve vztahu k Mariánským Lázním! Z českého spisu nevysvítá, kdo je autorem překladu. Je nepravděpodobné, že by byl Löw psal současně verzi německou i českou.

Löwův spis o Hlubocké lázni vyšel ještě za 46 let v druhém vydání již po smrti autorově, vydán péčí doktora Josefa Antonína Linze v roce 1767, opět česky i německy (hydriatria recusa...).

V roce 1715 dal Löw z Erlsfeldu na hřbitově v Plané zřídit na památku svých rodičů na hrobě kamenný sarkofág s nápísem. Náhrobek stál původně vedle hlavního vchodu do kostela. V roce 1923 byl renovován a přenesen na východní stranu věže, kde stojí dodnes. Špatně čitelný nápis svěděl k mylné domněnce, že je zde sám Löw z Erlsfeldu pochován. Uváděl to podle M. Urbana ještě v roce 1853 např. Dr. V. M. Pessina.

Spolu se zesnulým profesorem Dr. B. Rybou a docentem Dr. J. Sajnerem jsme v roce 1977 náhrobek ohledali a znovu přepsali nápisy, na zvětřalém kameni dnes již značně špatně čitelné. Bylo použito i snímání nápisu na papír, naklepáváním kartáčem. Texty na kameni, spolu s překladem prof. B. Ryby uvádíme dále:

(severní) Vera et pia filialis parentVM reCorDatIo (=1715)

(západní) Wolffgangi Löw Praefecti Oeconomi et Consulis Civitatis et Elisebethae Löwin natae Erlmianae ab Erlsfeldt

(jižní) alIis natIs pIo exEmPlO In haC petra Data (=1715)

(východní) a filio felICiter ex eisDeM nato (=1715)
Ioanne Francis: Löw sac: Rom: Imp: et Provinc:
Caesar: Wquite ab Erlsfeldt Dno in Logowitz et Modletitz
Phlise Iur: Utr: et Medic:
Doctore Sac: Caesar: Regiaeque Majest: Consiliar: Carolo Ferdinan: Univers: Pragens: Medici
Praxeos Professore Primario Regio Publico et Ordinario Sacri Lateran: Palat: et Aulae Medico Facult: Medicae Senior Decano et Universit: Rectore Magnifico

SARKOFÁG RODIČŮ LÖWA Z ERLSFELDU U KOSTELA V PLANÉ. PROF. DR. B. RYBA A DOC. J. SAJNER PŘI SNÍMÁNÍ NÁPISU V ROCE 1977.

Na jižní straně přitesáno ve dvou řádcích:
R (obnovit) 1923 MB (monogram složený z
písmen M B).

V překladu profesora B. Ryby:

(severní) Pravá a zbožná synovská vzpo-
mínka na rodiče (s chronogramem
1715)

(západní) Wolfganga Löwa, hospodářského
správce a městského konšela, a
Alžběty Löwové, rozené Erlman-
nové z Erlsfeldu

(jižní) jiným dítkám jako zbožný příklad
na tomto kameni dané (s chrono-
gramem 1715)

(východní) od syna, který se z nich
šťastně zrodil (chronogr.
1715), Jana Františka Löwa,
svaté říše římské a císařských
zemí rytíře z Erlsfeldu, pána
na Lojovicích a Modleticích,
doktora filosofie, obojích
práv i lékařství, rady jeho
císařského a královského Ve-
ličenstva, na pražské univer-
zitě Karlo-Ferdinandově před-
ního c.k. řádného profesora
praktického lékařství, lékaře
posvátného lateránského palá-
ce a dvora, nejstaršího člena
a děkana fakulty lékařské a
rektora magnifika university.

Na jižní straně bylo přitesáno po více
než 200 letech: Obnovil 1923 M.B.

Nejstarší české zprávy... MUDr. Vladimír Křížek CSc.

NEJSTARŠÍ ČESKÉ ZPRÁVY O DNEŠNÍCH MARIÁNSKOLÁZEŇSKÝCH VODÁCH
A ZMÍNKY O KARLOVÝCH VARECH

Doposud jsme většinou měli zato, že
prvé české vytištěné zprávy o
dnešních Mariánských Lázních jsou
až z dvacátých a třicátých let
minulého století.

Starší vlastivědné spisy, obsahují-
cí zmínky o místních vyvěrajcích
pramenech, jako u Balbína a Strán-
ského byly pouze latinské. Delší
disertace o analýzách vod byly také
buď latinské nebo již německé. O Bal-
bínových Miscellaneích, rozsáhlé pří-
rodovědě z roku 1679 jsme myslili, že
vlastně nebyly (až do roku 1983) nikdy
přeloženy do češtiny a stať o dnešních
Mariánských Lázních jsme až poměrně ne-
dávno ve Stáhlíkové překladu uvedli v
některých publikacích. Nyní se nám při
studiu starých bohemikálních pramenů
o našem lázeňství podařilo zjistit, že
právě Balbínova pasáž o "tepelských
kyselkách", tj. o dnešních mariánsko-
lázeňských vodách z jeho Miscellaneí
vyšla česky pravděpodobně již v roce
1721!

Jak jsme již uvedli v článku o pro-
fesoru Löwu z Erlsfeldu, vyšlo totiž v tomto roce
prvé vydání jeho spisu o Hluboc-
ké lázni v Čechách, a to jednak němec-
ky, jednak česky. Datum není v české
knížce uvedeno, ale soudí se i v Tobol-
kové knihopise na přibližně stejný rok.
Český název knihy, která vyšla tiskem
v universitní tiskárně v Klementinu
v Praze je: "Hydriatrie Nova, to jest
krátké vypsání o nově nalezené Hluboc-
ké Lázni, od starodávna Smradlavá vo-
da nazvané".

Löw popisuje Hlubockou či Libnič-
skou lázeň a její smradlavou
vodu a obhajuje její existenci:

"Aniž se kdo domnívati má, že to jmé-
no "Smradlavá voda", též stupnici ně-
jakou potupu činí a ji v ceně, v po-
věsti a vážnosti její některak zleh-
čuje; nezlehčuje, ale zvětšuje, a mno-
hem vážněji, a slavněji ji skrze
to činí; což se následujícím příkla-
dem dokazuje, který jeden znamenitý
muž řádu svatého premonstrátského
z kláštera Tepelského k dvojí ctiho-
dnému muži Bohuslavovi B a l b í n o-
v i knězi z Tovaryšstva Pána Ježí-
še, a české kroniky spisovatel, o
jedné v plzeňském kraji při vsi Aušo-
vic nazvané se nacházející studnici
sepsaný odeslal, kterážto studnice
v německém jazyku Stenker, aneb: Stin-
ker se jmenuje, a na česko rovně to
slove, co Smradlavá Voda. Po vše tak,
že se to v klášterních spisech výše
rčeného tepelského kláštera, spolu
též v in Miscellaneis Historicis Reg-
ni Bohemiae od dotčeného dvojctihod-
ného kněze Bohuslava Balbína sepsa-
ných nalézá, slovo od slova zde před-
náším a představuji".

Následuje latinská stať z Balbín-
ových Miscellaneí, a sice kapito-
la XXVI De acidulis, et medica-
tis fontibus in ditione celebra-
rimi coenobii Teplensis, a konečně
její částečný český překlad:

"To jest: Druhá studnice nazývá se
Stenker, která podobně velmi čobrá,
a zdravá jest; nebo když pán Doktor

Frudentius řada císaře Rudolfa toho jména druhého celý na všech údech svých neduživý, a nemocný ležel, tak, že sám sebou sotva z místa hnouti mohl; z Prahy do Aušovic přijede sotva aušovické vody užívatí počal, a hle v brzkém čase takové síly prostředkem téhož užívání nebyl, a tak na všech údech svých posilněn byl, že sám vstáti, a choditi mohl". Zde však dobře znamenati a na pozor míti sluší: že to jeho údům posilnění ne pité vodě, ale potní lázni, která z jistých při téže studnici se nacházejících kamenů se připravovala, připseti se má. Což se z rady pána Doktora Horníka výborně zkušeného egerského fyzika a lékaře stalo.

Jestliže tedy ona Smradlavá aušovic-
ká voďa (kterážto nikoliv takové
uzdravující moci, a účinnivosti
v sobě neobsahovala, jakou tato,
o které přítomná knížka sepsána jest,
v sobě obsahuje) takový účinek na pá-
nu Doktoru Prudentiusovi císařské radě
způsobila, a to z rady zkušného eger-
ského fyzika a lékaře, kterýžto voďu
tu, v světě rozhlášené Egerské kyselce
(tj. chebské, dnešní františkolázenské
kyselce), aneb kyselý voďě poněkud v
tom představil: V čím většího účinku
voďa tato, o které se zde jedná, míti
nebude? Kterážto mnohem lepší a zdra-
vější přejštěninu má, nežli ona; ačko-

liv se smradlavá voda nazývá, ačkoliv
též v vůni, v chuť smradlavou v sobě
má..."

Löwova spisu o Hlubocké lázni zasluhuje pozornosti i zmínky o Kerlových Varech, které jsou po poznámkách Jordána z Klauzenburku v jeho spise o morevských vodách z roku 1580 asi druhými nejstaršími zprávami:

Str.3. Karlovy Vary, aneb, což jedno jest, Karlova Lázeň, byla také někdy až do času Karla toho jména čtvrtého římského císaře světu neznámá, proto však předce vždycky svou uzdravující moc a učinlivost v sobě měla, tak, jak ji až podnes má; co se též v jiných podobných Lázních rozumí.

Str.76. ...Jest sice pravda, že před nemnohými lety jeden nadmíru oteklý kněz v Karlových Varech dosti mnoho též Karlovarské vody vypil, a skrze to od otoku svého sobě pomohl: zdaliž ale ta pomoc stálost u něho měla, anebo zdaliž ho v tom také někdy jiný podobně oteklý následovati může, až dosavad nevím.

Str.115. Podobným způsobem když Karlovy Vary, oč slavné paměti Karla toho jména Čtvrtého římského císaře nalezeny byly: vystavěl sice tentýž

OBRAZKY TITULNÍCH LISTŮ ČESKÝCH SPISŮ LÖWA Z ERLSFELDU

HYDRIATRIA
NOVA.

To gäst:
Grátte Bypfánj

О новѣхъ находеніяхъ

Glubocké Lázně

ed Starebárna
Smradlavá Woda
naimani/

Begizto začatef a pizle;istost / Staro-
darnost/ vjdramugjeb pregistennib/ aucin-
livost / vjstef a vjznavaj to teto knjice
(se rospisuj)

Brozenho / Statečno / a Wyšce
Bieneho Pana Jana / Františka Loma /
Swatě Křištie Křištie / tej w Sebo Čpár-
stě / a Kralovské Wlošty Dedičném Zemoch
Křištie / Křištieho Pana na Fogotich / a Křištie-
tič / Philosoph / obogit / Bram / a Medicin
Doctors / Sebo Čpárstě / a Kralovské Wlošty Xad-
bu při Wloštych Prahy / a Stolač Facultas Me-
dice Profi Loma, Senora, a na ten řed Defana, předně
Wyšce Křištieho / Swatěwrenstěho / ngn / při
Čpárstě Dmořstě Křištie / a Praha na Praje

Baptizeno w Starém Městě Pražském w Drukárně
 Univ. Carol. Ferd. w Kollegii S. J. a S. Xipimenta

HYDRIATRIA RECUSA.

So act :

Spaľujúci frátke Synpánj

One

Губоѣ Сазны,

W Cieſtiniu od Czajiw ſtarodawných

Вода Смрадлая,

27m) pal wiskobcne

Časna Biblistá
naučné.

Sejito Počatek, Polojeni, Starojitnost,
vybraných Mineralia neb Vrejštinny, Lachty,
Virečnosť, a počadné Vyšedny

Nekdy Pána Jana Brantisska Ewa Kotj-
 ec ; Erlangid, Philosophiae, obojch Právo, a
 Medicinae Doctora, Collegiis a Realemstis Alodis Kadu-
 gti Brailoch Eiloloch mofisch Facultatis Medicae
 Professora Senora, a tech Collegium De-
 fana senant :

Týn paľ, s pripočítaním Vopšťaním nč
kterých v letech nedávno pominulých v
Stavku sledovaný obzvláštní z Lázně Jindřich,
rozmoženo, od Chyb v Tiskárně poslych ovláde
ne, po druhé k Wyužití připra

Dojeffa Antonina King, Medicinæ Doctores
ta, piebtem prifjezného w Královstvj Czeſkém
Kraje Vechodního Rýnska, nowj ale M. P. D. S.
Wiloſa w Eimerenberku wlaſnjeho Kujce
coby Zela Věſtaje.

císař některé lezební, a k užívání též vše se ze země prejtící a vytékající vody, pohodlné domy však nemnohé. Po některém roce ale, když znamenáno bylo: že by se k též Karlovým Varům mnohé vzácné, a vysoce urozené osoby scházeti, a těchže Varů, aneb též Karlové Lázně rok po roce vždy více, a více užívati počínali; počali se též na tomto místě z ná-

vodu a naděje dobrého obchodu, a prospěšné živnosti; rozliční lidé, zvláště umělí a v řemeslích svých dobře zběhlí řemeslníci shromažďovati, a sobě domy stavěti, tak, že z nich napotom ono město učiněno a způsobeno jest, které se nyní spatřuje. Rovněž takový základ a začátek měla i Spech, Schwalbach, Embs a jiná podobná lezební města.

HISTORIA MAGISTRA VITAE ?

Kdo byl dr. Jean de Carro? Jeden z nejvýznamnějších karlovarských lékařů, neúnavný propagátor, zvelebitel a milovník vřídelského města. Žil v letech 1770 - 1857.

Či je tento poničený a žalující náhrobní kámen na Ondřejském hřbitově v Karlových Varech? Dr. Jeana de Carro. /SB/

HISTORIE UČITELKOU ŽIVOTA ?

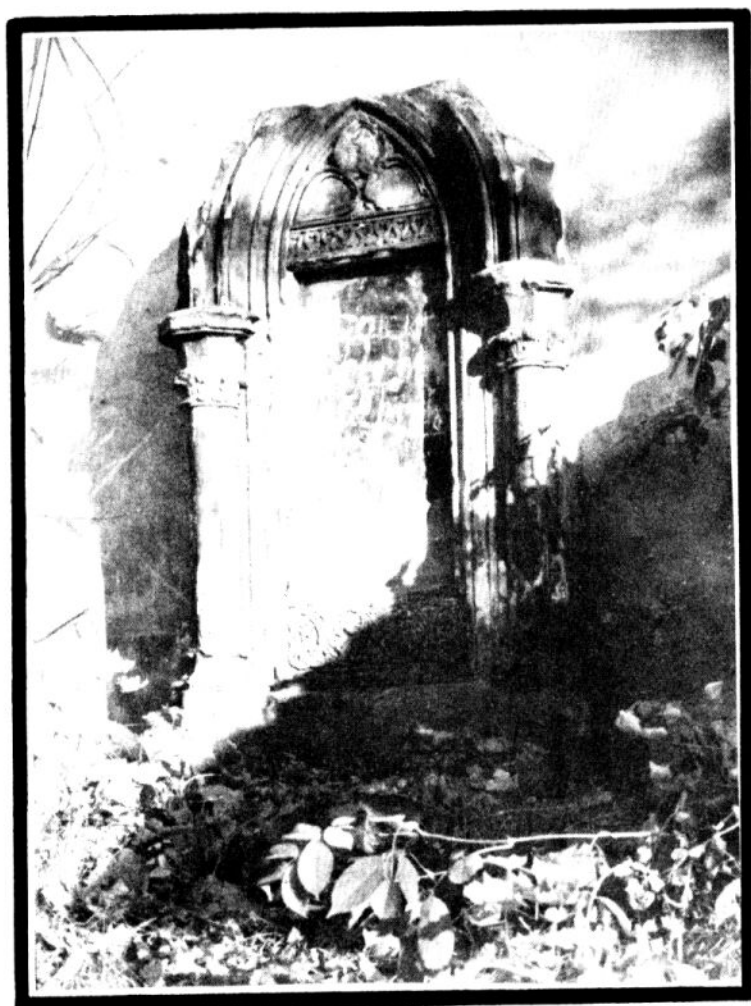
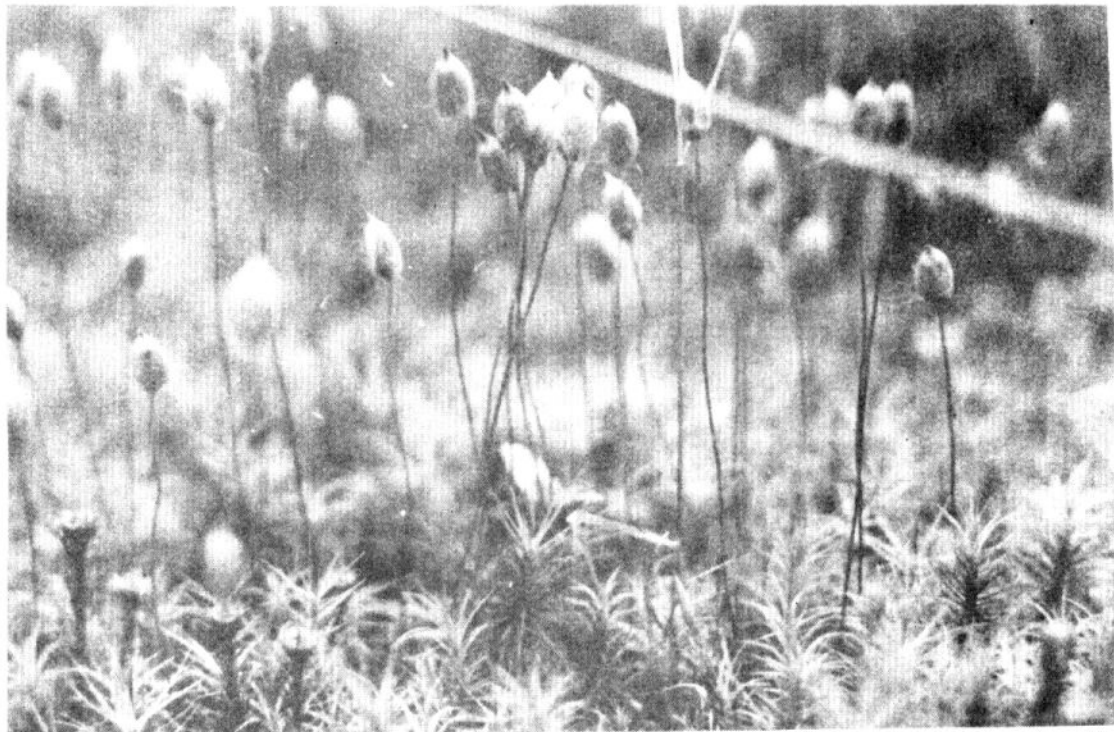

Foto:
STANISLAV KOŽENÝ
Karlovarské muzeum

rašeliníště

JAN JENÍK/KAREL SPITZER

Mezi bažinnými rostlinami, které se dobře přizpůsobily dlouhodobému zamokření, vynikají zejména rašeliníky - mechy z rodu *Sphagnum*. Rašeliníky nejenže samy ve vlhku úspěšně přežívají, nýbrž vtiskují bažinám mnohé vlastnosti, na něž musí reagovat i ostatní rašeliníšní květena a zvířena. Útlé, ale houževnaté mechy jsou TVŮRCI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ RAŠELINIŠTĚ a hrají zde stejnou úlohu jako třeba stromy v lese. Musí nás proto zajímat, jak jsou rašeliníky stavěné, jak tyto rostliny čerpají živiny a energii potřebnou k životu a jak se rozmnožují.

Mechorosty vznikly pravděpodobně ze zelených řas téměř před půl miliardou let. Jsou to vesměs drobnější rostliny, mezi nimiž některé ploníky (rodu *Polytichum*), dosahující délky přes půl metru, jsou opravdovými obry. V současné době známe kolem 23 tisíc druhů mechů a jim příbuzných játrovek. Brzy na počátku vývoje mechorostů se vytvořil typ rostliny, který dal vzniknout dnešním druhům rašeliníků. Lze tedy říci, že se příroda hned na začátku vývoje mechorostů "trefila do černého": vytvořila životaschopný rod, který se udržel v málo upravených druzích po několik milionů let. Na světě dnes roste kolem 250 druhů rašeliníků. Mnohé z nich jsou rozšířené na stovkách hektarů a čtverečních kilometrů. Polorozložené zbytky rašeliníků jsou hlav-

Živé rašeliníště se vyznačuje bochníkovitými polštáři ploníků

ní součástí ložisek rašeliny, a lze se dokonce domnívat, že rašeliníkům patří hned po stromech NEJVĚTŠÍ PODÍL ÚSTROJNĚ HMOTY NA ZEMI. Zdánlivě staré a primitivní rašeliníky tedy patří mezi nejúspěšnější rostliny, které kdy na naší planetě vznikly.

Jako nelze odpovědět na otázku "co bylo dříve - vejce nebo slepice?", je těžké rozhodnout, kde začít s popisem živého rašeliníku: u klíčícího výtrusu, nebo u prvoklíčku, nebo u dospělé rostliny, která nese pohlavní rozmnožovací ústroje? Začneme u výtrusů!

ZROZENÍ NOVÝCH ROSTLINEK RAŠELINÍKŮ OHLAŠUJE VÝBUCH, slyšitelný v tichu přírody na vzdálenost několika metrů. Z tmavé bobule (zralá tobolka rašeliníku o velikosti sotva dva milimetry) za suchého počasí náhle odletí víčko a do okolí je vymrštěn mráček barevných "broků" (zralé výtrusy rašeliníku). Sám tento děj je pěknou ukázkou pochodů, kterými rostliny šíří své potomstvo. Uvnitř dozrávající tobolky je svisle postavený sloupek jemného pletiva. Nad ním se klene vak, ve kterém se tvoří výtrusy. V suchém období celá tobolka vysychá a buňky středového sloupku se scvrkávají. Živým a propustným pletivem obalující tobolku postupně pronikne do vnitřního prostoru vzduch. Po uzrání však povrch tobolky vyschne tak, že nadále nepropouští vzduch v žádném směru. Dalším sesycháním se celá tobolka zmenšuje a UVNITŘ

UVĚZNĚNÍ VZDUCH SE STLAČUJE, takže je na-
konc pod tlakem 0,4 až 0,6 MPa. Víčko
tobolky posléze tento tlak nevydrží a
náhle se odtrhne. Lehké výtrusy se roz-
letí do vzduchu a dále šíří jemnými
vzdušnými proudy pohybujícími se při po-
vrchu rašeliníště. Dodejme ještě, že po-
dobný způsob "šrapnelového" rozsévání
potomstva mají i některé stromy. Luský
luštinatých v tropických savanách sesy-
chají tak, že v určitém stupni sucha i
velká semena vystřelují na vzdálenost de-
sítek metrů. V malém měřítku to předvádě-
jí všechny druhy netýkavek.

Výtrusy rašeliníků jsou pouze 20
až 30 mikrometrů velké. Mají polokulovitý
tvar a jejich povrch je chráněn pev-
nou vrstvou. Proto vydrží v suchém sta-
vu bez újmy na klíčivosti až půl ro-
ku. Při vhodné teplotě a vlhkosti však
již během několika dnů výtrus puká a
vystoupí z něho krátká láčka, která
se příčným dělením buněk změní ve vlákn-
itý prvoklíček. Ten se dalším růstem
přetvoří v laločnatý lupínek délky až
1 centimetr. Z jeho okrajů a spodní plo-
chy vyrůstají vláknité kořínky a která-
koliv okrajová buňka se může dále dě-
lit a vytvářet další vláknité nebo lu-
penité prvoklíčky. Z JEDINÉHO ZDARILE
VYKLÍČENÉHO VÝTRUSU tedy může vzniknout
ZÁKLAD VĚTŠÍ KOLONIE RAŠELINÍKU.

Dobře vzrostlý prvoklíček je ze-
lený a schopný asimilovat, tvořit na
světlo ústrojné látky. Někde na jeho
okraji vyraší jeden pupen, z něhož vy-
roste stonek. Po vytvoření pupenu zby-
tek lupinkovitého prvoklíčku buď zcela

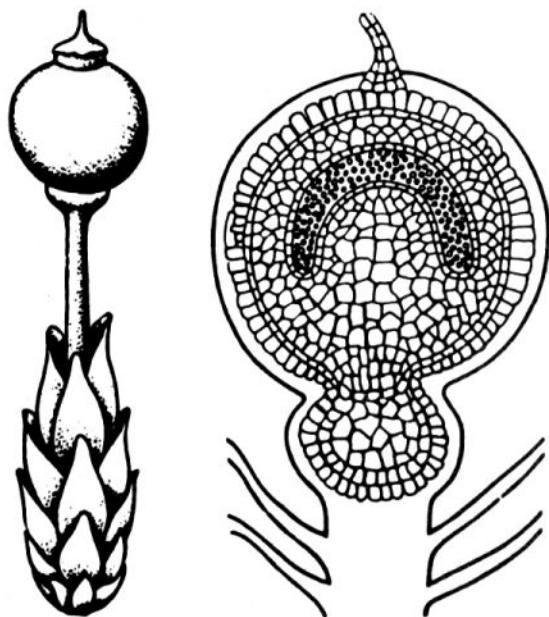
Rašeliník

odumře, nebo se rozpadne na útržky la-
loků, na nichž se později také vytvoří
pupeny nových rostlinek. To je další
opatření, které rašeliníkům zajišťuje
účinné rozmnožování.

Nejnápadnější části rašeliníků,
které běžně vidíme v přírodě, jsou ho-
tové rostlinky s ústroji, jež zevně
připomínají lodyhu, listy a kořeny vyš-
ších rostlin. Podle buněčné stavby a
vnitřní funkce však jde o odlišné
ústroje typické pouze pro mechorosty.
Rašeliníky tedy mají svou drobnou lo-
dyžku, která se vědecky jmenuje k a u -
l o i d, malé lístky, přesně označova-
né jako f y l o i d y, a tenké kořínky,
jimž patří správný název r h i z o i d y.
Jen s vědomím této odlišnosti můžeme
u rašeliníků mluvit o "lodyžce", "lístku"
a "kořínku".

Mladá lodyžka se zpravidla nevět-
ví, má stejnotvaré lístky a něco ko-
řínků. Když dosáhne délky 2 až 3 centi-
metry, začne se větvit. Na větvích vy-
růstají různě utvářené lístky, jiné
jsou na lodyžce, jiné na větvích. Zá-
roveň se rostlinka zbavuje kořínků, je-
jichž NASÁVACÍ FUNKCI PŘEBÍRAJÍ VĚTVIČ-
KY skloněné k zemi. Lodyžka má složi-
tou stavbu; středem prochází jádro z
tenkostěnných, bezbarvých buněk. Kolem
jádra je plášť tlustostěnných, často
tmavě zbarvených buněk. Vnější obal tvo-
ří pletivo s proděravělými buňkami. Na
povrchu větviček bývají rozmístěny re-
tortové buňky, které mají na horním kon-
ci otevřené hrdlo a připomínají svým
tvarem křivuli - kdysi nezbytnou nádobu
chemických laboratorí.

Semičící větévka rašeliníku s dozrávající
tobolkou (vlevo), příčný řez zralou to-
bolkou s pletivem, v němž dozrávají výt-
rusy (vpravo)

Rašeliníky mají většinou jedinou hlavní lodyžku, která nepřetržitě roste do výšky a naspodu postupně odumírá. Byly naměřeny až 2 metry dlouhé lodyžky, avšak s živým horním úsekem dlouhým jen několik decimetrů. Po celé délce lodyžky vyrůstají svazečky větví. Některé větvičky jsou pevnější a odestávají od lodyžky, jiné jsou chabé, přiléhají k hlavnímu stonku a nahrazují kořínky. Umožňují tak vodě vztlínání podél rostlinky vzhůru. Blíže k vrcholu jsou větvičky krátké a hustě nahloučené, tak vzniká na vrcholu rašeliníku charakteristický chomáč, jemuž se říká "hlavička". Stěsnané TRSY HLAVIČEK JSOU NEJBĚŽNĚJŠÍM OBRÁZKEM, který spatříme na povrchu rašeliníště.

Pro život rašeliníků, zejména pro vytváření ústrojných látek a pro udržování vodního režimu, jsou nejdůležitější lístky. Jejich anatomická stavba je ukázkou jednoduchého, ale účelného vybavení rašeliníků pro život v bažinách.

Právě ve stavbě lístků se nejlépe odráží, jak rašeliníky dobře splývají s vlhkým prostředím, jak jsou tímto prostředím prolutny a jak samy toto prostředí spoluvytvářejí. Mladý lístek je tvořen z jediné vrstvy kosočtverečných buněk, které obsahují živou protoplazmu s chloroplasty - tělísky, která umožňují fotosyntézu. Zeleň a plazmaticky bohaté živé buňky mají své zvláštní jméno - chlorocysty. V dalším vývoji se pletivo lístku rozloží na dva typy buněk: vedle chlorocystů vznikají i mrtvé, prázdné, protáhlé buňky, označované jako hyalocysty. Ty jsou vždycky uvnitř vyztužené vzpěrami, někdy mají přepážky, jindy hřebenité líšty. Hyalocysty jsou na vnějších stěnách proděravělé: mají kulaté nebo oválné póry, někdy dokonce větší otvory. Tím jsou tyto buňky dobře přizpůsobeny pro plynulé přijímání a výdej vody nebo vzduchu. Jejich funkce je však možná jen ve spojení se sousedícími chlorocystami, které mění objem a tvar a vytvářejí s hyalocystami účinný sací systém.

Na zvláštních větévkách rašeliníku se vyvíjejí rozmnožovací ústroje. Některé druhy tohoto mechu jsou jednodomé: na téže rostlině vznikají samčí pohlavní ústroje (pelatky) i samičí ústroje (zárodečníky). Jiné rašeliníky jsou dvoudomé a mají tedy každé pohlaví na jiné rostlině. Pelatky vznikají na zvlášť přizpůsobených větvičkách, které mají v době zralosti vrетенovitý tvar a jsou podobné jehnědám. Jednotlivé pelatky mají podobu malé koule, která vyrůstá na krátké stopce v peždí lístku, který je součástí taškovitého

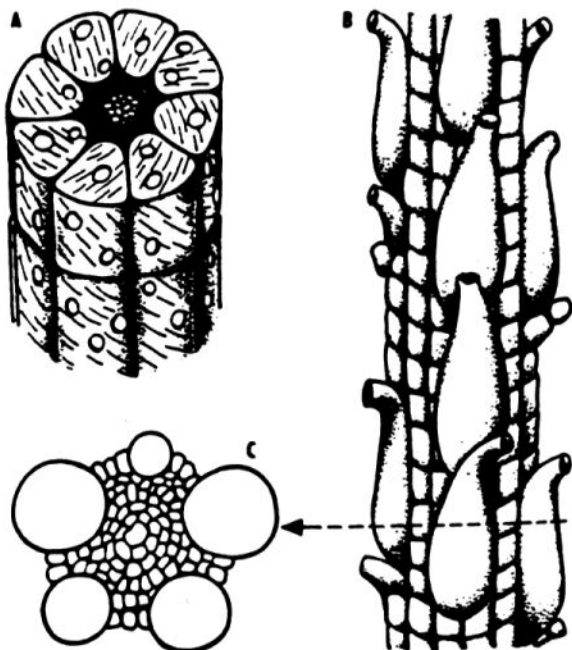

↑ Z lupenitého prvoklíčku vyrůstá nová rostlinka rašeliníku

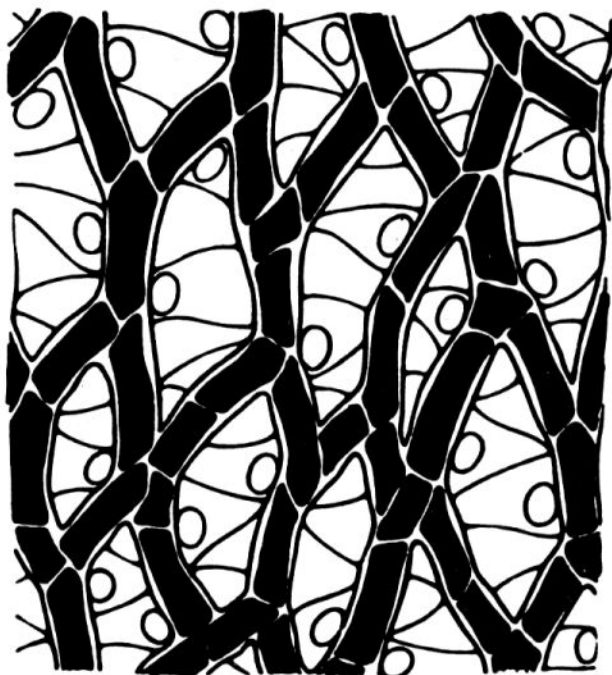
↓ Tvar výtrusů u různých druhů rašeliníku

Příčný řez lodyžkou rašelíníku (A), část větévky rašelíníku s charakteristickými retortovými buňkami (B), příčný řez větévkou s retortovými buňkami (C). OBRÁZEK NAHOŘE.

Pletivo lístku rašelíníku je rozlišeno ve větší bezbarvé buňky (hyalocysty) a zelené (na obrázku černé) protáhlé buňky (chlorocysty). OBRÁZEK DOLE.

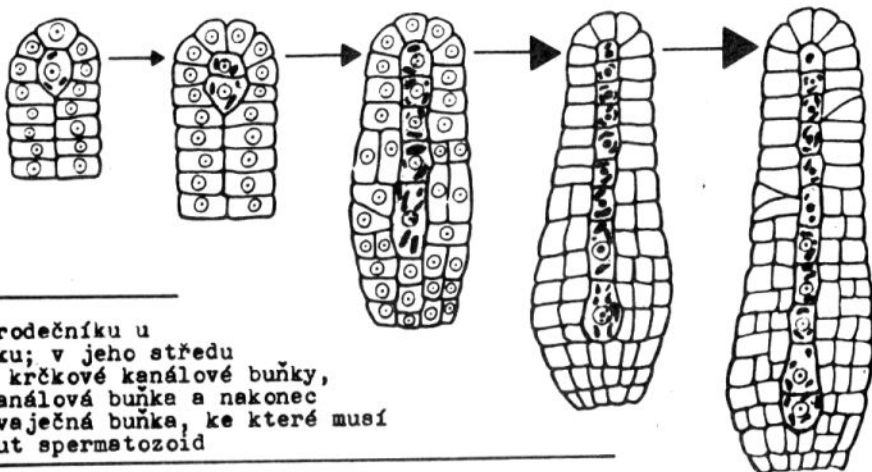

krytu celé "jehnědy". Pelatky dozrávají na konci zimy, když je obleva a na rašeliništi je plno vody. V té době pelatka pukne a DO VODNÍHO PROSTŘEDÍ SE VYLEJÍ SPERMATOZOIDY, které se ve vodě čile pohybují. Spermatozoidy snázejí dobře nepřízeň prostředí, přežívají i krátkodobé zmrznutí a zachovávají si životaschopnost až půl roku.

Zárodečníky vznikají v rašelíníku na konci krátkých pupenovitých větví při vrcholu lodyžky. Na jedné větvi je buď jediný, nebo několik málo zárodečníků. Jeho stavba je přísně pravidelná: v podélné ose je nespodu uložena vaječná buňka, výše jsou břišní kanálové buňky a asi deset krčkových kanálových buněk. K oplodnění dojde, když se ve vodním prostředí spermatozoid dostane k vrcholku zárodečníku, pronikne do krčku a pak dále až k vaječné buňce. Vzápětí dojde k splynutí jádra spermatozoidu a jádra vaječné buňky. Potom již začíná vývoj štětu a tobolek, v níž probíhá tvorba výtrusů. A tak jsme zpět u zralé tobolek, jejímž výbuchem začíná pohlavní rozmnožování rašelíníku.

Pohlavní rozmnožování rašelíníků probíhá jen u starších rostliněk a za příznivé teploty a vlhkosti. Nedojde k němu každý rok a zdaleka ne u všech dospělých rašelíníků. Bez trpělivého hledání PLODNÝ RAŠELÍNÍK MÁLOKDY SPATŘÍME. Přesto se rašelíníky velmi energicky rozmnožují. Umožňuje to výše zmíněné dělení prvoklíčku a také skutečnost, že dospělé rostliny mají schopnost tvořit nové prvoklíčky přímo z buněk vegetativních orgánů. Navíc se rašelíník rozmnožuje i tak, že některá z postranních větví rašelíníku zesílí a vytvoří vlastní hlavičku, která se vtěsná do koberce mateřských rostlin. Později, když spodní části lodyžky odumřou, tato větev se oddělí od mateřské lodyžky a zcela se osamostatní.

Celý rod rašelíníků je tvořen bažinnými a vodními druhy. Pro střední Evropu a tedy i pro Československo je nyní spolehlivě rozlišeno kolem 50 druhů rašelíníků. Nerostou přímo na skalách ani na suché minerální půdě. Jsou domovem ve vrstvě humusu, vlastní rašelíně nebo přímo ve vodě. Stupeň vlhkostnosti je u různých druhů odlišný. Některé druhy rostou přednostně přímo ve vodě, například rašelíník Lindbergův, r. pobřežní, r. bodlavý, r. Dusenův, r. tlustovětvý, r. tučný. Dolní část je běžně ponořena do vody také u rašelíníku tupolistého, načervenalého, baltského, splývavého, ouškatého, modřínového. Dále jsou druhy, které nesnášejí trvalé ponoření do vody a rostou jen na silně vlhké podložce: rašelíník křivolistý, odchylný, sličný, červený, měkký, nejměkčí, bradavčitý, středový, tuhý, oblý a lesk-

Vývoj zárodečníku u rašeliníku; v jeho středu se tvoří krčkové kanálové buňky, břišní kanálové buňka a nakonec nejnižší vaječná buňka, ke které musí proniknout spermatozoid

lý. A konečně je množství druhů, které jsou sice vlhkomilné, ale snáší i delší dobu sucha na vyvýšených a odumírajících částech rašelinišť – jsou to rašelíník Girgensohnův, statný, Wulfův, kostrbatý, hnědý, ostrolistý, pětiřadý, střecholistý, člunkolistý a trásnitý. Mimochoodem-jména rašelíníků jsme uvedli proto, aby vynikly tvarové odchylky, které přibližně vysvětlují druhový přírůstek.

Voda se dostává do těla rašelíníků buď přímým kontaktem při ponoření rostliny nebo vztlínáním z vlhké podložky nebo vstřebáváním vlhkosti při dešti a rose. Vodu zadržují hlavně hyalocysty, jejichž stěny jsou samy o sobě propustné, a navíc obsahují mnoho jemných otvorů. Množství vody, kterou rašelíníky mohou pojmout, představuje 20 až 30krát větší hmotnost, než jakou má sušina odpovídajících rostlin. Hlavičky rašelíníků bradavčitého POJMU DOKONCE 50Krát VĚTŠÍ HMOTNOST VODY, nežli je hmotnost jejich sušiny. S vodou, která proniká do hyalocyst, se do těla rašelíníků dostávají i rozpuštěné minerální živiny, které pak pronikají do sousedních živých chlorocyst. Při vysušení hlavičky nebo celé horní části rašelíníku se živné soli vysrážejí uvnitř hyalocyst.

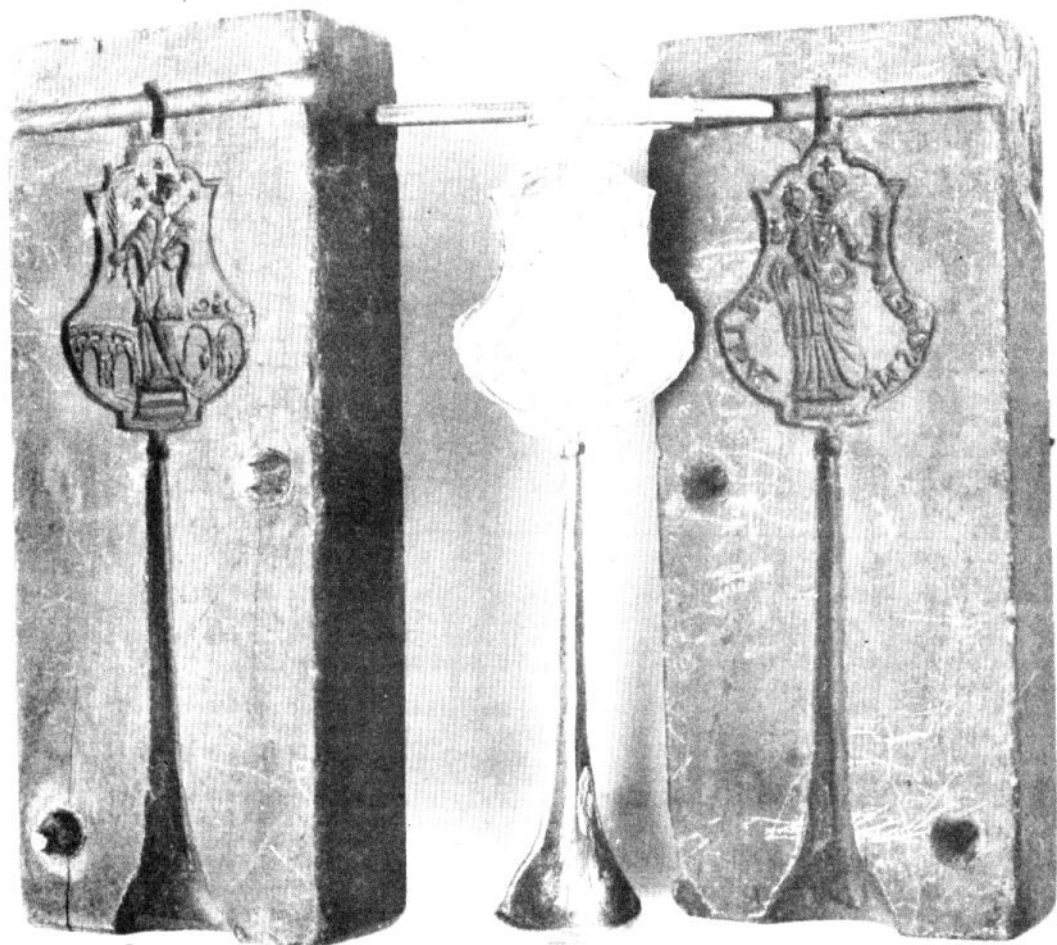
Význačnou vlastností rašelíníků je jejich vazba na kyselé prostředí. VYHÝBAJÍ SE VODÁM A PUDÁM ZÁSADITÝM, jež obsahují hojnost vápníku. V silně kyselé půdě roste zejména rašelíník hnědý, červený a nejměkčí. Poměrně nejmenší kyselost lze naměřit v prostředí, kde rostou rašelíník kostrbatý, Warnstorffův a středový. Pokusy v laboratorních ukazaly, že uhličitán vápenatý a jiné soli vápníku rašelíníkům skutečně škodí. Neznamena to však, že tyto mechy nikdy nenajdeme na území, jejichž matečnou horninou je vápenec nebo dolomit. Výskyty v takové

oblasti jsou však omezené na místa pokrytá vrstvou kyselého humusu, který se vlivem špatného rozkladu nahromadil na povrchu půdy.

Na rašeliništích ovšem vidíme i jiné rody a druhy mechorostů, nežli jsou rašelíníky. Velmi vitální bývají ploníky. Ploník tuhý (Polytrichum) tvoří v bažinách často vysoké kopečky, které vystupují nad průměrnou úroveň zamokřelého terénu a VYTVÁŘEJÍ POMĚRNĚ SUCHÉ OSTROVY. Ty se stávají domovem méně vlhkomilných rostlin a živočichů. Neopak v prohlubních zalitých vodou najdeme mech srpnatku splývavou (Drepanocladus fluitans) nebo játrovky (Mylia anomala a Gymnocolea inflata). Na slatiništích bývá dominantním mechlem klamonožka bahenní (Aulacomnium palustre), která je nápadná svými přímo odstálými listy se zubatou ostrou špičkou.

A když jsme už u tajnosnubných rostlin, připomeneme si ještě účast lišejníků a řas v bažinách. Z lišejníků jsou to hlavně puklérky, jmenovitě puklérka islandská (Cestaria islandica), a různé druhy dutohlávek, které rostou na vyvýšených, a tedy i sušších částech rašelinišť. Puklérku islandskou poznáme podle tranetě křovitě až polštářkovitě stélky se žlábkovitě svinutými laloky a olivově zelenou až tmavě hnědou barvou. Všechny vody v bažinách jsou hustě OSÍDLENÉ DESÍTKAMI A STOVKAMI DRUHŮ SPECIALIZOVANÝCH ŘAS. Bez pomoci mikroskopu je zpravidla ani nevidíme – až na jisté výjimky, jakými jsou třeba řasy spájkivé, z nichž hojně Zygogonium ericetorum. Nevětvená vlákna tohoto druhu jsou složena ze stejnocenných buněk, jejichž buněčná stěva je nápadná červenavým až fialovým zbarvením.

(Jan Jeník/Karel Spitzer: Život v bažinách, Albatros 1984)

NEZNÁMÁ MARIÁNSKÁ SVÁTOSTKA Z KRÁSNA

PhDr. STANISLAV
BURACHOVIC
foto: STANISLAV
WIESER

Jako všude jinde, tak i v regionu Slavkovského lesa má vlastivědné historické bádání svůj vývoj, svou kontinuitu, své trvale platné poznatky, ale i četné slepé uličky, své malé a velké otazníky, svá bílá místa. Popisem nemovitých a movitých památek v severní části Slavkovského lesa se v minulosti zabývalo jen málo vlastivědných badatelů (Hahn, Enzmann). Největší význam na tomto úseku má dosud nepřekonaná topografie památek Loketská z pera dr. Antona Gnirse (1927). Velmi cenné poznatky shromáždil ve své rukopisné pozůstalosti někdejší loketský archivář prof. Heinrich Zimmermann.

Ikografie drobných umělecko-historických památek a náboženských

námětů výtvarného umění z oblasti západočeských lázní je dosud Popelkou zdejších uměnovědných popisů, je zcela ve stínu popisu nemovitých stavebních památek. O to cennější je každý drobný objev, který mnohdy mívá i mnohem širší souvislosti s vývojem umění v daném regionu, než se zprvu zdá. Díky cílené pozornosti a šťastné náhodě se v loňském roce podařilo pracovníku Karlovarského muzea Jiřímu Martínkovi zjistit lící formu na krásenskou svátostku z 18. století. V souvislosti s tím bylo pátráno i po tradici mariánského kultu v Krásně. Podařilo se zjistit řadu zajímavých detailů k této téměř zapomenuté součásti kulturních dějin Sokolovska. Krásno bylo v minulosti významnou městskou lokalitou Slavkovského lesa, proslulou těžbou cínu. Na hornickou tradici se vázala pozoruhodná tradice kulturní, jejíž součástí byly i specifické výroby, řemesla a umělecká produkce. Zjištění a popis barokní svátostky z Krásna je příspěvkem k bližšímu poznání jak kulturních dějin Sokolovska, tak i k upřesnění našich vědomostí o řemeslné, v tomto případě cíněřské výrobě oblasti.

V kontextu s úspěšnými prezentacemi

posledních výzkumů císařství Loketská, které uskutečnilo Karlovarské muzeum (výstava "Cín" 1982 v Chebu včetně katalogu a výstava "Cín z dílen krásenských mistrů" 1988 v Sokolově a 1989 v Chebu včetně katalogu) je třeba dílečtí články o krásenské svátostce považovat za cenný doplňující "střípek"

k celkové mozaice někdejšího slavného císařství v horním Poohří.

Bylo by potěšitelné, kdyby se tento článek stal podnětem pro další pátrání po bližších okolnostech krásenského mariánského kultu.

185 LET FINDLATEROVA OBELISKU

PhDr. Stanislav Burachovič • • • • •

V letošním roce si znalci a milovníci karlovarských památek připomínají 185. výročí zřízení Findlaterova obelisku. Pomník byl odhalen dne 4. srpna 1804 jako výraz vděčnosti karlovarských měšťanů skotskému lordu Findlaterovi za dlouholeté zkrášlování okolí jejich města. Iniciátorem zřízení sloupu byl občan Valentin Keil. Jaká historická fakta se vážou ke štíhlému žulovému sloupu nesoucímu na soklu děkovaný nápis?

James Ogilvie Findlater byl jedním z nejštedřejších mecenášů a přátel Karlových Varů. Byl prvním, kdo začal se zvelebováním lesních partií v okolí lázeňského města. Dělo se tak od roku 1793, kdy přijel poprvé do Karlových Varů. Celkem navštívil vřídlní město čtrnáctkrát. Zamiloval si vycházky do okolí, vystupoval na zalesněné vrchy a vyhledával stále nové vyhlídkové možnosti. K vyhlídkovým místům nechával zřizovat pohodlné promenádní cesty. V roce 1801 dal na své náklady v úbočí Hamerského vrchu nad cestou do Březové zbudovat pozoruhodný altánek, který je dodnes ozdobou lázeňských lesů a nese Findlaterovo jméno. To, co lord nemohl zajistit sám svými penězi, dokázal obrátě prosadit přímluvami u vlivných osobností. Při četných zvelebovacích akcích v karlovarském okolí alespoň pomohl svou kvalifikovanou radou, neboť měl vytříbený smysl pro dobrý vkus a umělecké citění. Návrhy lorda Findlatera byly s ochotou a účinně podporovány tehdejšími vrchními pražskými purkrabími hrabětem Rudolfem Chotkem a krajským hejtnem Stahlem v Lokti.

FINDLATERŮV OBELISK
RYTINA T. FABERA A C. RORDORFA Z ROKU 1805

Findlaterův obelisk oslavil básník Theodor Körner příležitostnými verši, jež vyšly roku 1811 ve sbírce "Vzpomínky na Karlovy Vary". V roce 1805 sloup zachytili půvabnou rytinou T. Faber a C. Rordorf.

znovuzrození zubra

LADISLAV PLACHÝ

V září minulého roku jsem měl možnost navštívit některá chráněná území v Polské lidové republice. Vyvrcho-

lením pak byla návštěva chovné stanice zubrů v Puszcze Niepolomické východně od Krakova. Zde jsem od tamějších pracovníků získal množství informací o zubrech v Polsku. Rád se o ně podělím touto cestou s ostatními přáteli přírody. Děkuji všem a hlavně paní Alicji Skalské z Polského velvyslanectví v Praze za nezištnou pomoc, že mě jako tlumočnice provedla úskalím polského jazyka.

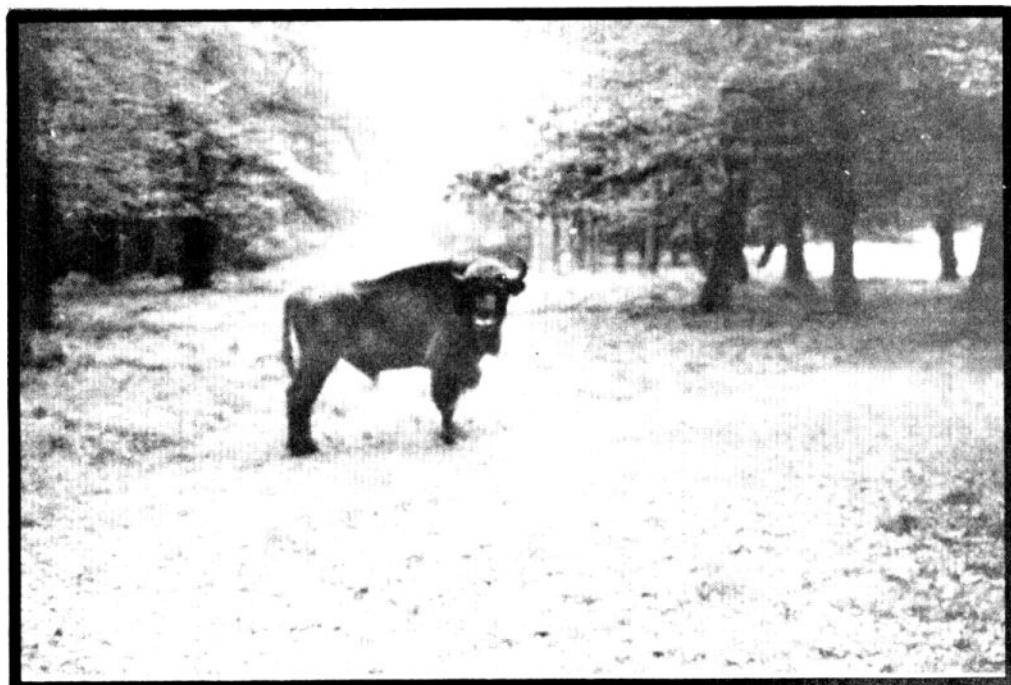
PŘED STALETÍMI BYL KRÁLEM PRALESŮ . . .

Původní evropské lesy oplývaly hojností různorodé zvěře. Ale opravdovými králi pralesů byli přezvýkavci - tuři a zubři. Neustálé hony na tato zvířata a neustálé plenění západoevropských lesů, už v VIII.století nadobro rozhodlo o osudu těchto velkých savců - turů a zubrů. Přestože byly vydány zákony, které povolovaly hony na tato zvířata pouze vladařům, turů a zubrů bylo stále méně. Poslední tur byl skolen v roce 1627 v Jaktorovském pralese. Zubr, jako druh ho přežil pouze o 300 let. V XIX.století a začátkem XX.století byl jediným útočištěm

zubrů v Polsku Białowiežský prales, který od roku 1804 se stal soukromým loveckým územím ruských carů. Následkem nesprávného hospodaření lidí, mimo jiné zavedením do královské obory jiných býložravců (srn, jelenů, losů, daňků) závislých na stejném krmi-
vu, a také vyhubením dravců (vlků a medvědů), stavy białowiežského stáda prudce poklesly. Zhoršoval se zdravotní stav zvířat, zmenšil se přírůstek telat. Těsně před první světovou válkou białowiežské stádo čítalo 727 kusů.

ČLOVĚK SE JIM STAL OSUDNÝM

Válečné operace na území pralesa a také zmátek, a na konci války vládnoucí bezpráví, vedly k úplné zkáze stáda (poslední samici skolil pytlák v roce 1919). Stejným způsobem byl vyhuben i kavkazský zubr. Zdálo se, že zubra potkal stejný osud jako jeho příbuzného - tura. Na štěstí však, na přelomu věků XIX. a XX., určitý počet białowiežských zubrů byl odvezen z pralesa. V podobě darů či prodeje se dostal tak do obor a parků mnoha evropských států, kde byli chováni. Díky tomu se tato zvířata zachránila před úplným vyhubením.

ZÁCHRANA HYNOUCÍHO DRUHU

Za záchranu zubra, který ve volné přírodě už vymíral, bojovali milovníci přírody mnoha zemí. Jedni z prvních byli Poláci. V roce 1923 v Paříži na Mezinárodním kongresu ochrany přírody, jeden z delegátů Státní rady pro ochranu přírody - Jan Sztolcman, předložil návrh obnovy chovu zubrů. Ještě v téže roce vznikla Mezinárodní společnost pro ochranu zubrů, která si jako cíl stanovila uchování zubrů plánovitým chovem a rozmnožováním a pak jejich návrat do přiměřené velkých lesních prostor. Začalo se inventurou všech zubrů žijících v oborách a zoologických zahradách a také stanovením vhodnosti jejich chovné užitečnosti. Zapsáno bylo vyhovujících 54 jedinců (29 samců a 25 samic) vhodného původu, z čehož 39 jedinců se odvozovalo v přímé linii ze stád Białowiežského pralesa.

VZNIK RODOKMENOVÝCH KNIH

Tak vznikl tabulární soupis rodokmenů a životopisů jednotlivých zubrů, stanovených na základě dokladů a po dohodě se všemi majiteli - chovateli těchto zvířat. Každý kus obdržel rodokmenové číslo a také jméno, které se odvozovalo z prvních písmen příjmení majitele chovu. Společností ochrany zubrů vedená akce začala přinášet kýmžené výsledky. Vznikla nová chovná střediska a stádo białowiežských zubrů se číselně zvětšovalo.

V době vzniku MSOZ nebyly v Polsku dost dobré podmínky k obnovení chovu zubrů. Proto tím větší je zásluha iniciátorů této akce - Władysława Janty-Polczyńskiego a Sylwestra Urbańskiego, kteří v roce 1924 získali od německého chovatele první pár čistokrevných białowiežských zvířat. Byl umístěn v poznaňské Zoologické zahradě, kde ještě téhož roku přivedl na svět čistokrevného býčka - M 114 Scharlatan ("M" a "F" - znamenají pohleví).

Obnova chovu v Polsku získala tolik příznivců, že vznikla polská filiálka MSOZ, jejímž působením vznikla obnova chovu zubrů na území Polska.

PRVNÍ CHOVNÉ ÚSPĚCHY

Chov zubrů v Polsku, v době mezi dvěma válkami, dal početné vynikající stav zubrů a to tak, že v roce 1939 již bylo 35 čistokrevných jedinců (14 kusů v padesátihektarové rezervaci u silnice z Hajnowky do Białowieže, 16 kusů na statku knížete Plessa v Pszczynie, 3 kusy v chovném středisku v Niepolomicích a po jednom kusu v ZOO ve Spale a ve Varšavě). Když vezmeme v úvahu, že koncem roku 1939 stav zubrů ve světě činil 115 čistokrevných kusů (z tohoto počtu bylo jen 45 kusů białowiežské linie),

Polsko se svým bohatým stádem 24 kusů białowiežské linie tak zaujímalo přední místo ve světě.

Během druhé světové války stáda zubrů nebyla zničena a rozrůstala se. Druhá světová válka byla mnohem příznivější pro polské zubry, než ta první. V roce 1946 v Polsku žilo už 44 zubrů (z toho 25 białowiežské linie). Tak se Polsko opět ocitlo na prvním místě ve světě po stránce chovného materiálu, z čehož vyplývaly pro chovatele závažné úkoly do budoucna. Velice čile působila polská filiálka (dnes již neexistujícího MSOZ) pod vedením dr. Jana Żabińskiego, který - až do konce svého života - vedl Rodokmenové knihy zubrů /EUROPEAN BISON PEDIGREE BOOK/. Vzniklo i nové středisko chovu zubrů v Borkách na Mazurách.

Polské chovné páry daly základ všem dnešním chovům zubrů v socialistických a v mnoha kapitalistických zemích Evropy a také i na jiných kontinentech.

OPĚT NA SVOBODĚ

V roce 1952 začalo se, z popudu dr. Żabińskiego, s vypouštěním zubrů z uzavřených chovných středisek do volné přírody. Nejprve do houštin Białowiežského pralesa byli vypuštěni dva mladí býci - Pomruk a Popas. Experiment se povedl. Zvěř dobře přezimovala, proto byly vypuštěny na svobodu další kusy. Koncem roku 1973 čítalo volné stádo už 253 kusů. V současné době v Polsku žije 630

zubrů. Ve světě 2 500 kusů. A tak dnes již můžeme říci, že zubři byli zshráněni před vyhubením.

Dějiny spojily osudy zubrů s dějinami polské země a se vznikem myšlenky ochrany polské přírody. Právem se proto zubr stal symbolem ochrany přírody v Polsku (viz znak v titulku příspěvku).

ZUBR NA MUŠCE EPILOG

Wiesław Danielak v Ahoji č.43/1988 zveřejnil článek Přemnožení zubrů! Již dávno se psalo a hovořilo o tom, že zubři jsou chráněnými zvířaty, kterým hrozilo úplné vyhubení a že byli jen zárukou zachránění. A neječnu se ukázalo, že zubrů je moc, že nepřinášejí žádný užitek a že by bylo nejlepší, kdyby vůbec nebyli, nebo alespoň kdyby jich nebylo tolik.

Tenhle úryvek z článku časopisu Les Polski byl jedním z prvních ohlasů diskuse na stránkách polského tisku. Diskuse trvala již několik let a týkala se situace zubrů v Polsku, ve světě a především se zabývala jejich budoucností. Byla zahájena jaksí "pro všechny případy" už v roce 1970, kdy stádo v Polsku tvořilo 360 zubrů a ve světě jich již bylo celkem 1 100 kusů. Nyní jich žije v Polsku 600 a ve světě 2 500 kusů a tak o jejich selekci je stále větší zájem. Polsko se může pochlubit tím, že zachránilo před vyhubením nížinné, to

znamená białowiežské zubry (-rozdíly od horských zubrů nezávazných též jako zubři kavkazští). Stějně jako tuři, kteří byli vyhubeni v 17.století, byli zubři v minulosti početnými obyvateli polských hvozdů. Jejich největším úkrytem byl právě Białowiežský prales. Nyní jsou třemi nejdůležitějšími domovskými oblastmi těchto zvířat Białowiežský hvozd, kde žije přes 200 zubrů, Borecký hvozd s padesáti zubry a Bieszczady, kde je stádo asi 200 zubrů s příměsí kavkazské krve.

Úspěchy v rozvoji chovu zubrů přispěly k tomu, že Polsko má nyní každoročně asi 65 nadbytečných kusů. Lovecké orgány došly k závěru, že jejich počet opravňuje k tomu, aby byli zapsáni do seznamu lovných zvířat. Avšak vědci z Białowieže a činitelé Ligy pro ochranu přírody proti honům na zubry ostře protestují. Nemají nic proti selektivnímu odstřelu, ale rozhodně se stavějí proti honům, jejichž stoupenci se dožadují, aby mohli střílet jen nejokázalejší kusy a ne slabá zvířata.

Státní rada pro ochranu přírody sdílí obavy osob a kruhů, které uznaly zapsání zubrů do seznamu lesních zvířat za předčasné. Tato ochrana však není věčná. Podle mínění hospodářů polských lesů je ochrana zubrů tak zdařilým úkolem, že dříve nebo později se vrátí časy lovu na tohoto krále polských lesů.

PORCELÁN LOKETSKA

Sokolovský zámek
červen-září
1989

LOKET Porcelánka založena roku 1815 bratry Eugenem a Rudolfem Haidingery a ti již roku 1818 získali zemské privilegium k výrobě porcelánu. Roku 1826 se stal spolujednatel Vilém Haidinger, třetí z bratří, významný mineralog. V majetku rodiny zůstala porcelánka až do roku 1873, kdy byla zakoupena baronem Springerem a Oppenheimerem. Poslední však už v roce 1885 z podniku vystoupil. Pod firmou Springer a Company továrna existovala do roku 1904, kdy její ředitel Ludwig Pröscholdt založil komanditní společnost Pröscholdt a Company. V roce 1918 skončila loketská porcelánka pro značnou zadluženost v Koncernu EPIAG.

LOKET (ELBOGEN)

vytlačeno, po 1886

modrá nebo barva pod glazurou
1817—19
modrá na glazuru
1817—33

barva na glazuru
1817—43

vytlačeno
od 1833

vytlačeno
1846—72

Haidinger

vytlačeno
1833—73

Haas & Czjzek
in
Schlaggenwald

von Portheim

P&S

SLAVKOV (SCHLAGGENWALD)

vytlačeno, od 1850

Schlaggenwald

SCHLAGGENWALD

Schlaggenwald
836

vytlačeno, 1830—46

SLAVKOV Porcelánka založena roku 1792 Johannem J. Paulusem za odborné pomoci durynského porcelánu Johanna G. Reumanna z Hildburghausenu. Roku 1800 odkoupila podnik Louisa Sophia Greinerová s dětmi Moritzem a Friederikou, vdova po majiteli porcelánky v Gefe. Po její smrti odkoupil továrnu 1808 manžel Friederiky, slavkovský chirurg dr. Georg Lippert, jehož společníkem se stal důlní mistr Václav Haas. Roku 1812 získali majitelé privilegium k výrobě porcelánu. Od roku 1830 se stal podřídníkem továrny syn Václava Haase August, který pak od roku 1843, kdy zemřel i Georg Lippert, vedl továrnu sám (pouze v letech 1843—47 byl podřídníkem jeho zeť Johann Möhling). Od roku 1867 přešli podnik Augustův syn Georg Haas a synovec Johann Czjzek, kteří spolu zakoupili roku 1872 porcelánku v Dolním Chodově. Pod firmou Haas a Czjzek existovala porcelánka až do roku 1945.

Karlovarské muzeum a Okresní muzeum v Sokolově, ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze a Státním hradem Loktem, pořádají v sokolovském zámku výstavu pod názvem P O R C E L Á N L O K E T S K Á. Vybrané sbírky prezentují rozmanitou a bohatou produkci porcelánek v LOKTI, SLAVKOVĚ a DOLNÍM CHODOVĚ do poloviny 19. století.

V příštím čísle Arniky se k této výstavě ještě vrátíme obsáhlejším článkem.

Pořádající muzea Vás zvou k návštěvě výstavy, která potrvá do konce září tohoto roku.

DOLNÍ CHODOV Porcelánka založena

1810 majitelem chodovského panství Franzem Miesslem, který ji 1830 prodal Johannu Dietlovi, Johannu Hüttnerovi, malíři porcelánu ze Slavkova a slavkovskému lékárníkovi Johannu Schreyerovi. Roku 1835 bylo získáno privilegium k výrobě. Po roce 1840 prodána porcelánka saskému lékaři dr. Geitnerovi, od něhož ji 1845 koupil pražský textilní továrník Moses von Portheim a její vedení svěřil svým dvěma synům, Ignáci a Gustavovi. Roku 1872 byla porcelánka prodána majitelům slavkovské továrny Georgu Haasovi a Johannu Czjzkovi.

CHODOV (CHODAU)

vytlačeno
1835—40

KODAU

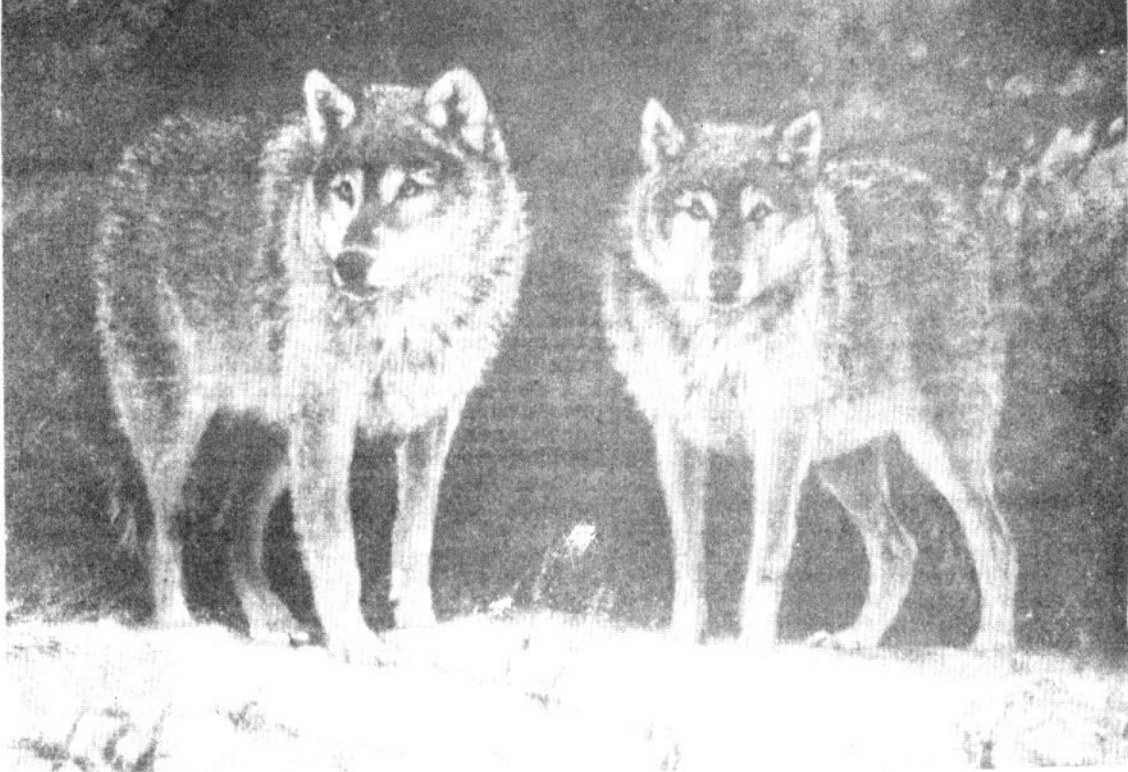
vytlačeno
1835—40

modrá nebo zlatá na glazuru
1835—40

Chodau

vytlačeno
1840—45

etologie živočichů

RNDr. JAROSLAV BOČEK

3. SYSTÉM PEČOVATELSKÝ

Třetím a posledním systémem komplexu rozmnožovacího chování je systém **pečovatelský**. Zahrnuje vztah mezi rodičem a potomkem v časovém úseku od narození (snesení vajíček) do osamostatnění mláďete.

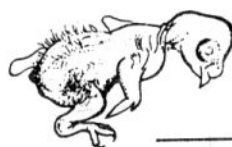
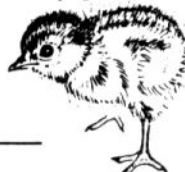
Překvapivě dokonalou péčí o potomstvo (larvy) mají někteří bezobratlí - zejména sociálně žijící blano-křídlovci (mravenci, včely, vosy atd.). U nižších obratlovců je péče o potomstvo poměrně řídký jev (ryby - tlamovci skrývají mláďata v ústní dutině, diskusi vylučují z kůže výživný sekret pro potěr, obojživelníci - tropické žáby rodu *Pipa* přechovávají pulce v kožních záhybech na zádech, plazi - krokodýli hlídají svá vejce a pomáhají mláďatům při líhnutí na svět a určitou dobu o ně pečují).

Všeobecné rozšíření péče o potomstvo existuje však u ptáků a savců jako jeden z důsledků vývojové novinky těchto tříd, která je odlišuje od plazů - teplokrevnosti. Komplexní péče o mláďata ptáků a savců má tedy základ v nutnosti zahřívání mláďat, u nichž se v prvních etapách života nevyvinula dokonalá termoregulace. Dalším faktorem, který podmiňuje nutnost

SAMICE KRAJČÍČKY SNEŠENÁ VEJCE A ZAHŘÍVAJÍ JE VLASTNÍM TEPEM, KTERÉ VYTVÁŘEJÍ CHVĚNÍM SVALŮ.

péče o mláďata, je jejich neschopnost postačujícího získávání potravy. Neschopnost sebeobranu, útěku i řešení nepříznivých situací mláďata je dalším momentem vytvoření pečovatelského systému. Péče o mláďata je diferencovaná i počtem pečujících rodičů. Pečuje pouze samice - většina kurovitých ptáků. Pečuje pouze samec - pštrosi. Pečují oba rodiče - pěvci, kolektivní péče celé skupiny - chobotnatci, primáti atd.

MLÁĎATA NEKRMITELNÝCH PTÁKŮ (nalevo) A MLÁĎATA KRMIVÝCH PTÁKŮ (napravo) SE OD SEBE LIŠÍ HLAVNĚ STUPNĚM VÝVOJE. U PRVNÍ SKUPINY JSOU MLÁĎATA IHNEĎ PO OSCHNUTÍ SCHOPNA OPUSTIT HNÍZDO A SLEDOVAT MATKU. MLÁĎATA KRMIVÝCH PTÁKŮ SE RODÍ HOLÁ A SLEPÁ A JSOU ODKÁZÁNA NA PÉČI RODIČŮ.

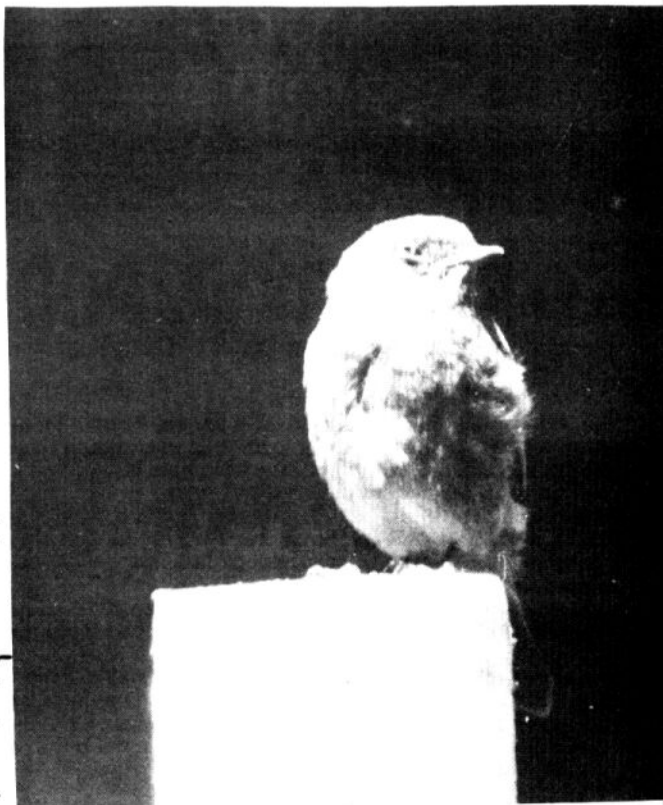
VELKÉ ROZDÍLY VE VÝVOJI MLÁDAT PO NAROZENÍ NACHÁZÍME I U SAVCŮ. ZATÍMCO MALÍ VAČNATCI (nalevo) SE RODÍ JEŠTĚ V ZÁRODEČNÉM STADIU, NOVOROZENÍ KOPYTNÍCI MOHOU BRZO PO PORODU SAMOSTATNĚ SLEDOVAT MATKU.

Vždy se však jedná o oboustranný vztah mezi rodičem - dárce péče a mládětem - příjemcem péče. Ovlivňování rodičovského chování potomkem bylo mnohokrát prokázáno. Bylo zjištěno, že rozhodujícím stimulem pro rodičovské chování ptáků není snesení vejce, ale dotyk sneseného vejce s hnízdními nažínami dospělci; rovněž krmení mládat není podmíněno jejich pouhou existencí, nýbrž loudivými pohyby a zvuky mládat, jakož i barevností jejich otevřených zobáků. Opačně však přítomnost rodičů vyvolává loudivé chování mládat. U savců známe složité instinkty směřující k péči o mláďata a jejich ochraně v různých rodových formách. Až neuvěřitelně složitě probíhá péče matky o novorozeného klokánka, velikého jako oříšek v prvních okamžicích jeho života. Samice vytvoří ze slin cestičku od svých genitálií do vaku, ktercu nemohoucí mláďe musí překonat, aby ve vaku přistoupilo nadlouho k mléčné žláze matky. Do bezpečí mámina vaku se klokánek vrací i v době, kdy se osamostatňuje a sám se pese.

Živorodí savci nadřádu placentálů rodí mláďata dokonalejší, a rozlišujeme je, stejně jako mláďata ptáků na n i d i f u g n í, tj. vidoucí, osrstěná, schopná samostatného pohybu - u ptáků schopná se pod dozorem rodičů sama žít (kopytníci, chobotnatci, zajáci, kurovití a vrubozobí ptáci atd) a na n i d i k o l n í, tj. mláďata nepohyblivá, holá u ptáků i u některých savců, často nevidomá a neschopná přijímat potravu jako rodiče (šelmy, hlodavci, králíci, primáti, z ptáků pak sovy, dravci, pěvci, šplhavci atd).

Zpravidla se nidikolní mláďata rodí v úkrytech - dutinách, norách, důkladných hnízdech a jiných stavbách, kde jsou dokonale chráněna před predátory a nepohodou. Nidikolní mláďata se většinou rodí v málo chráněných

místech a musí již od narození následovat svoje rodiče při shánění potravy, či při útěku. Kabinetním příkladem srovnání příbuzných nidifugních a nidikolních mládat je známá dvojice zajíc polní - králík divoký.

MATKY MNOHA SAVCŮ PŘENÁSEJÍ ČASTO SVÁ MLÁĐATA NA BEZPEČNĚJŠÍ MÍSTO. KDYŽ MATKA MLÁĐE UCHOPI DO TLAMY, MLÁĐE PUDOVĚ ZTRNE. TÍM SE Z NEHO STANE PŘENOSNÝ NEHYBNÝ "BALÍČEK".

CO SE SKRÝVÁ POD KRUDUMEM ?

PETR HEREIT • JIŘÍ KLSÁK • RICHARD KRÁL

Ve Slavkovském lese severovýchodně od úpatí vrchu Chrudim (dříve Krudum, 838 m) se v lesním porostu nacházejí zbytky bližší neznámých objektů. Je tu možnost vystopovat ze sutí vystupující kamenné zdi, náznaky příkopů, valů a vůbec celou řadu terénních nerovností nejistého stáří. Lokalita je vymezena rozcestím Hrušková - bývalé Třídómí a Hrušková - Nadlesí a zaujímá plochu více než jeden hektar. Staré pověsti (shrnul Burachovič, 1979) a někteří badatelé (Bernau, 1896, 137; Gnirs, 1927, 55; Burachovič, 1985, 68) sem tradičně lokalizují kostel sv. Mikuláše. O kostelu sv. Mikuláše víme poprvé roku 1253, kdy český král Václav I. předal řádu křížovníků s červenou hvězdou farní kostel sv. Václava v Lokti s jeho kostely filiálními, sv. Janem Křtitelem, sv. Wolfgangem a sv. Mikulášem (Gnirs, 1927, 56, pozn. 1). Gnirs připomíná, že popis místa z poloviny 19. století zde uvádí ještě dlouhé zdi s východní apsidou, zbytky čtyřboké věže a dvou věží kruhových (něco podobného ale zmateně má i Bernau), ale že oproti tomu hraniční mapa loketského panství z roku

1801 zde vykresluje pouze stavbu s apsidou s popiskou Rudera S. Nicolai (zříceniny sv. Mikuláše).

Při terénním průzkumu, který jsme na lokalitě dne 5. března a 20. května 1989 prováděli, jsme zjistili, že situace je tu velmi složitá, že otázka interpretace lokality je silně diskutabilní a že skutečná funkce této stavby bude patrně jiná.

Zbytky zdí se nacházejí na výrazném pahorku cca 150 m východně od rozcestí na k.ú. Třídómí (základní mapa 1:10 000 11-23-07 98 mm od západu a 50 mm od jihu). Stavba je obdélníkovitého půdorysu, členěná ve tři stejné části. Zachovalé zdivo má různou výšku a jsou v něm patrné vstupy a průchody jednotlivými příčkami. Rozhodně nelžou zkešky, že zde v minulosti někdo za tajemných nocí hledal poklady. Nerovnosti uvnitř stavby o tom svědčí. Severně od stavby ze sva-hu vystupuje elipsoidní terénní útvar. Společně s kruhovým útvarem jihovýchodně od stavby (mimo plánek) může jít

V LOKALITĚ JE MOŽNO VYSTOPOVAT ZE SUTÍ VYSTUPUJÍCÍ KAMENNÉ ZDI, NÁZNAKY PŘÍKOPŮ, VALŮ A VŮBEC CELOU ŘADU TERÉNNÍCH NEROVNOSTÍ NEJISTÉHO STÁŘÍ.

Fotografie: Petr Hereit

o zbytky obranného zajištění.

Dále jsme blíže k rozcestí (k.ú. Hrušková) zjistili nevýrazný kruhový pahorek, k němuž se na jihovýchodě a jihu přimyká příkop o hloubce až 4 metry. Mezi zbytky zdíva a tímto objektem jsme pozorovali ještě dva náznaky opevnění (příkop a val).

Vzhledem k místu, kde se objekty vyskytují (na rozcestí dvou důležitých cest do Horního Slavkova a Lokte od Sokolova a při vstupu do Slavkovského lesa) můžeme předpokládat, že šlo o objekty většího strategického významu. Místo bylo ve výhodné poloze nad oběma stezkami, navíc chráněno opevněním. Otázkou zůstává funkce lokality. Můžeme uvažovat o jakési celnici tvrzištní-

ho charakteru nebo přímo o tvrzi. Pokud bychom zbytky zdíva vykládali jako kostel, jeho půdorys by byl pro svojí dobu (románskou) značně netypický. Zarází sice orientace stavby, ale ta může být dána také situací pahorku. Blížší závěry bychom mohly učinit až po důkladném archeologickém průzkumu, o něm se ale zatím neuvažuje (i když Gnirs na něj před léty pomýšlel).

Na lokalitě jsme provedli jednoduchými pomůckami základní měření, objekty nakreslili a zanesli do mapy. Několika nehlubokými sondami jsme se pokusili získat datovací materiál. V sondách se však objevily pouze zlomky cihel a prejzů, jež nebylo možné blíže časově určit.

kostel sv. Mikuláše

0 m 25

LITERATURA:

Berneu, B. 1896: Čechy, díl X. Krušné hory a Pohoří, Praha, 137

Burachovič, S. 1979: Krušum, Arnika 12/1979, 41-42

Burachovič, S. 1985: Zaniklý kostel sv. Mikuláše, Arnika 12/1985, 68-69

Gnirs, A. 1927: Topographie der historischen und Kunstdenkmale, Der politische Bezirk Elbogen, Praha, 55-56

k. ú. Hrušková (ob. Sokolov)

0,9

k. ú. Medleš (ob. Loket n. O.)

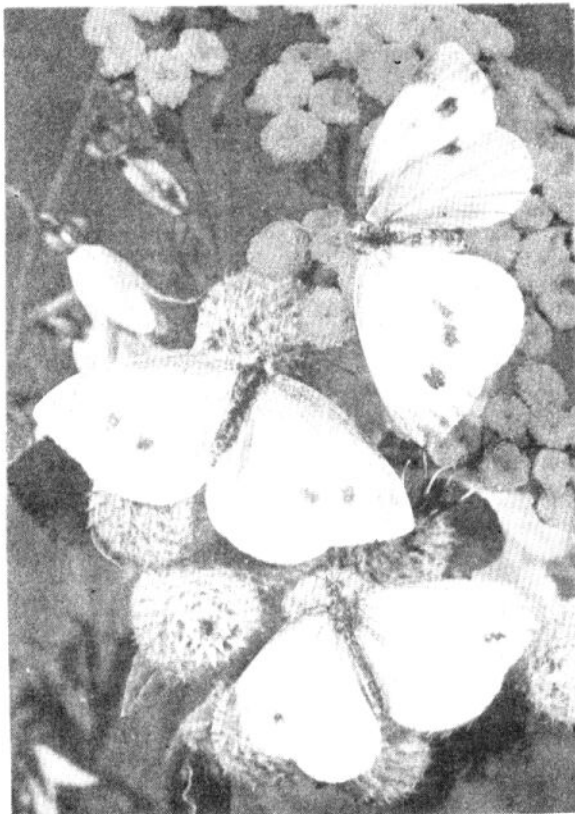
příkop

val v. 30-60 cm

k. ú. Přídolí

JEŠTĚ K JAKOBU STERNECKOVI

MIROSLAV HOUR

V Arnice číslo 20 (40) 1988 vyšel článek ke 120.výročí narození Jakoba Sternecka, významného entomologa a přírodovědce, který více než 20 let působil na Karlovarsku. Protože se mi podařilo s pomocí pana Karla Nejdla, kterému tímto děkuji, objevit další materiály o životě a vědecké práci Sterneckové, rád bych předešlý článek doplnil, vzhledem k významu Sterneckova díla pro českou entomologii.

Jakob Sterneck se narodil v rodině německého velkoobchodníka v Praze na Novém Městě 29.prosince 1868 (původně uvedeno 29.září podle chybného zápisu v Knize úmrtí karlovarské matřiky). Od mládí se věnoval přírodním vědám, hlavně botanice a entomologii. Chtěl se stát profesionálním přírodovědcem, ale na přání otce vystudoval práva a nastoupil úřednickou dráhu. Stal se úředníkem pražského místodržitelství a ve významných hodnostech pracoval od roku 1894 až do roku 1922. Po vzniku Československé republiky se plně postavil na stranu nově vzniklého státu a v roce 1919 se stěhuje do Karlových Varů, aby zde zastával funkci okresního hejtmána. Jan Obenberger charakterizuje Sternecka jako úředníka "všeobecně známého svou konciliantností, naprosto nestranného a vynikajícího svýmesobním taktem".

Svou dráhu amatérského přírodovědce začal jako botanik. Vytvořil

obrovský herbář čítající 25 tisíc položek. Sterneck publikoval 14 botanických prací, z nichž vyniká hlavně monografie rodu *Alectorolophus* z roku 1901.

Od roku 1904 se začal věnovat hlavně entomologii. Sbíral v celých Čechách, stálou pozornost věnoval okolí Prahy, Karlovarsku, Chebsku, Slavkovskému lesu, Českému středohoří, Krkonoším, Českému lesu. Za svůj život vytvořil rozsáhlou sbírku motýlů palearktu, která čítala v roce 1928 už 22 000 motýlů v 5 800 druzích. Část získal Sterneck vlastními sběry, část získal výměnou a koupí. Jeho zájem ho také přivedl do České společnosti entomologické.

Své entomologické poznatky od roku 1909 pravidelně publikoval. Zvláště významné a průkopnické práce jsou práce o píďalkách (Geometridae) palearktu. Podkladem mu byly sběry Stötznerovy z východní Asie. Tyto studie jsou považovány za vrchol Sterneckovy práce, je jen škoda, že zůstaly nedokončeny.

Dalším významným Sterneckovým dílem je dvoudílná faunistická práce *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens*. Shrnuje v ní nejdůležitější údaje o nálezech lepidopter na území Čech za posledních asi padesát let. Vedle své sbírky prostudoval kolem sta dalších sbírek a přes pět set literárních pra-

menů. První díl vyšel ve vlastním nákladu autorové v roce 1929 v Karlových Varech a je věnován Macrolepidopterám. Druhý díl vyšel v roce 1933 a je věnován Microlepidopterám (spoluautorem je entomolog dr. Friedrich Zimmermann).

Prodromus je dodnes živým, potřebným a používaným dílem. Sterneček zde využil svých obrovských znalostí entomologických i botanických, ke všem údajům přistupoval s obrovským přehledem a kritičností.

Význam Prodromu zhodnotil doc. dr. Oberberger slovy: "Dr. Sterneček si získal velké zásluhy tím, že kriticky probral a zrevidoval veškeré údaje. Lepidopterologie je bohužel jedním z odvětví entomologie, jež je nejvíce v oblibě u často hodně nevědeckých entomologů..."

V roce 1906 získalo Sternečka ke spolupráci Národní muzeum v Praze a vděčí mu za srovnání velké části motýlů palearktu i za nezištnou pomoc a rady, kterými přispěl k rozvoji entomologie v Národním muzeu.

Jeho život ukončila předčasně rakovina. Dr. Jakob von Sterneček - Daudlebsky zemřel 15. ledna 1941 v Karlových Varech.

Doc. dr. Jan Oberberger v nekrologu pro Časopis České entomologické společnosti napsal: "Jakožto vědec vynikal vzácnou pracovitostí, úctyhodným nadšením pro přírodu a její krásy a opravdu ideálním nazíráním na otázky vědecké i všedního života. Měl živý smysl pro kladné stránky života a byl velkým optimistou. Členové naší společnosti, kam zesnulý po léta velmi rád docházel, budou vždy s úctou vzpomínati na zesnulého vědce, který tak miloval naši vlast a její přírodní krásy a který svým strhujícím vědeckým nadšením stal se živým příkladem pro všechny přátele naší krásné vědy".

POUŽITÁ LITERATURA:

- Hour M., 1988: JAKOB STERNECK. Lázeňský časopis 9/1988. Karlovy Vary.
- Hour M., 1988: 120. LET OD NAROZENÍ JAKOBA STERNECKA. Arniky 20(40)1988.
- Kolečka Z., 1971: ENTOMOLOGICKÁ HISTORIE KARLOVARSKA. Lázeňský časopis 8/1971. Karlovy Vary.
- Oberberger J., 1941: JAKOB STERNECK +. Časopis České entomologické společnosti. Praha.
- Oberberger J., 1957: KRKONOŠE A JEJICH ZVÍŘENA (J. Sterneček). Přírodovědecké nakladatelství. Praha.
- Sterneček J., 1929: PRODRONUS DER

SCHMETTERLINGSAUNA BÖHMENS. Karlovy Vary.

CHÁTRAJÍCÍ PAVILÓNEK VINCENTOVA PRAMENE za Domovem důchodců v Premenech je jedním z posledních svědků zešlé slávy lázeňství v této obci Slavkovského lesa.

Kyselku, která v tomto pavilónu vyvěrá, ochutnali jen nemnozí, protože vývěr je trvale zepaven a přístup k němu je již mnoho let znemožněn. Pavilónek i vývěr minerální vody by však i nadále mohl sloužit široké veřejnosti, protože stavební stav pavilónu není při bližším ohledání tak katastrofální, jak by se mohlo zdát při zběžném pohledu na tento snímek (foto: Wieser). V těsné blízkosti probíhají stavební práce při rekonstrukci domova důchodců a oprava pavilónu by byla pro stavební organizaci hračkou. K minerálním pramenům a k lázeňství v obci Prameny se vrátíme v některém dalším čísle Arniky.

Ing. Jan Schlossar

